

Bosgebied Vensedijk 2009

Inventarisatie broedvogels, rode bosmieren en eekhoorns

Inhoud

Inhoud	
Inleiding	1
1. Gebiedsbeschrijving	2
2. Broedvogelinventarisatie	4
2.1 Veldwerk	4
2.2 Resultaten	5
2.3 Soortbespreking	7
3. Ecologische vogelgroepen	13
3.1 Vogelgroepen	13
4. De rode bosmieren van het Bosgebied Vensedijk	17
4.1 Inleiding	17
4.2 Beheer en bescherming	17
4.3 <i>Formica rufa</i>	18
4.4 <i>Formica sanguinea</i>	18
5. Conclusie en aanbeveling	19
5.1 Inleiding	19
5.2 Conclusie	19
5.3 Aanbevelingen	20
5.4 Doelstelling	20
5.5 Maatregelen van bos, heide en zandverstuivingen	20
Literatuur en fotoverantwoording	21
Overzichtkaart van het Bosgebied Vensedijk	
Soortkaarten	

Inleiding

Op verzoek van de Gemeente Eindhoven is in 2009 een kartering uitgevoerd voor de broedvogels, rode bosmieren en eekhoorns in het Bosgebied Vensedijk. Dit gebied heeft een oppervlakte van 4,125ha. Het gebied staat in het stadsdeel Strijp bekend als De Punt. De bedoeling is dat het bos eind 2009 wordt opgeknapt waarbij veel bomen zullen worden gekapt.

De nadruk bij het onderzoek lag op de broedvogelkartering. Alleen voor het opsporen van de bosuil is gebruik gemaakt van geluidsnabootsing.

Op de belangrijkste (nest)bomen is een blauwe markering aangebracht en het is de bedoeling om deze bomen bij de kapwerkzaamheden te sparen.

Bij de kartering van de rode bosmieren is van alle gevonden nesten de soort gedetermineerd, met dank aan Jan Kolsters (VWG De Kempen), en is de exacte plaats vastgelegd met behulp van GPS.

Heidegebied in de winter van 2008/2009

1. Gebiedsbeschrijving

Het Bosgebied Vensedijk is gelegen langs de snelweg A2, ten noord westen van Golfbaan Welschap. Door het bos lopen enkele paden. Van het fietspad dat langs het bosgebied en de golfbaan ligt wordt veel gebruik gemaakt. In het bos staat een meterkast van Brabant Water en de directe omgeving van deze kast is in haar eigendom. Sinds de afsluiting van de doorgaande weg, Vensedijk, langs de A2 is het iets rustiger in het bos en met name het storten van afval en puin is sterk afgenomen. Wel is na het recentelijk openen van twee fiets-/voetgangersbruggen over het Beatrixkanaal de overlast weer toegenomen o.a. van loslopende honden. Ook motorcrossers gebruiken het bos als doorgangsroute. Verder zijn het bos en enkele van de omliggende percelen drukke contactplaatsen voor heren, wat ook onrust en overlast veroorzaakt.

Er heeft jarenlang geen onderhoud plaats gevonden en dit heeft geresulteerd in veel Amerikaanse eik, dode bomen (niet ongunstig mits niet te veel) en opschot. Een struiklaag is bijna niet meer aanwezig evenmin als open plekken. Vroeger lag in het gebied een mooie, iets lager gelegen, open plek. Deze is nu geheel verdwenen. Ook van de vele varens die hier voorkwamen is nog maar een klein aantal overgebleven. Tegen het bos ligt nog een uniek stukje heide, in de gehele omtrek is de heide verdwenen, waarvan eind 2008 een deel van het opschot is verwijderd.

Voorjaar 2009

Eekhoorn

2. Broedvogelinventarisatie

2.1 Veldwerk

De basis voor de broedvogelinventarisatie was tien vroege-ochtendbezoeken. Dit zijn de bezoeken die de uitsluitende waarnemingen opleveren en die een betrouwbaar beeld geven van de dichtheden van de algemene soorten. Voor de meeste algemene soorten komen de territoria tot stand op grond van deze uitsluitende waarnemingen. De systematische ochtendbezoeken zijn bijna allemaal gebracht rond zonsopkomst wanneer de waarneemkans voor de meeste soorten het grootst is, of iets later als de weersomstandigheden duidelijk beter waren. Naast de vroege-ochtendbezoeken zijn nog veel extra bezoeken gebracht, zowel 's avonds als overdag. Tijdens deze bezoeken zijn aanvullende gegevens verzameld. De extra bezoeken zijn vooral geschikt om de minder algemene soorten op te sporen waarbij uitsluitende waarnemingen een minder grote rol spelen. In januari werd bijvoorbeeld diverse malen een houtsnip aangetroffen. De inventarisatie en de uitwerking is strikt uitgevoerd conform de Handleiding Broedvogelmonitoring Project van SOVON (van Dijk 2004). Het gebied is steeds op verschillende manieren doorkruist en het startpunt is ook steeds gevarieerd. Speciaal voor de bosuil zijn twee avondbezoeken gebracht op 15 en 30 januari. Op beide avonden werd geen bosuil gesignaleerd. Op het terrein van Golfbaan Welschap worden regelmatig braakballen van deze soort gevonden en ook werd daar een bosuil aangetroffen in een nestkast. Aannemelijk is dat het territorium zich uitbreidt tot op het perceel Bosgebied Vensedijk.

Verder werden o.a. aangetroffen: egel, konijn, gewone pad, mol en eekhoorn.

Tabel 1. Veldbezoeken

Bezoek	Datum	Tijd	Weersomstandigheden
1	15-jan	20.30 - 21.30	Helder, windkracht 2 - 3, 3°
2	30-jan	20.00 - 20.30	Helder, windkracht 4 - 5, -1°
3	3-mrt	07.45 - 09.00	Heilig, windkracht 3 - 3, 3°
4	16-mrt	06.20 - 07.20	Licht bewolkt, windkracht 2 - 3, 7°
5	20-mrt	09.30 - 11.15	Zonnig, windkracht 2 - 3, 11°
6	31-mrt	06.40 - 08.00	Helder, windkracht 2, 1°
7	9-april	06.15 - 07.45	Heilig, windkracht 2, 9°
8	20-april	05.50 - 07.05	Helder, windkracht 2, 7°
9	1-mei	05.45 - 07.00	Helder, windkracht 2, 10°
10	11-mei	05.30 - 06.45	Zwaar bewolkt, windkracht 4 - 5, 11°
11	29-mei	05.20—06.30	Zonnig, windkracht 2, 7°
12	8-juni	05.00—06.15	Zonnig, windkracht 2, 12°

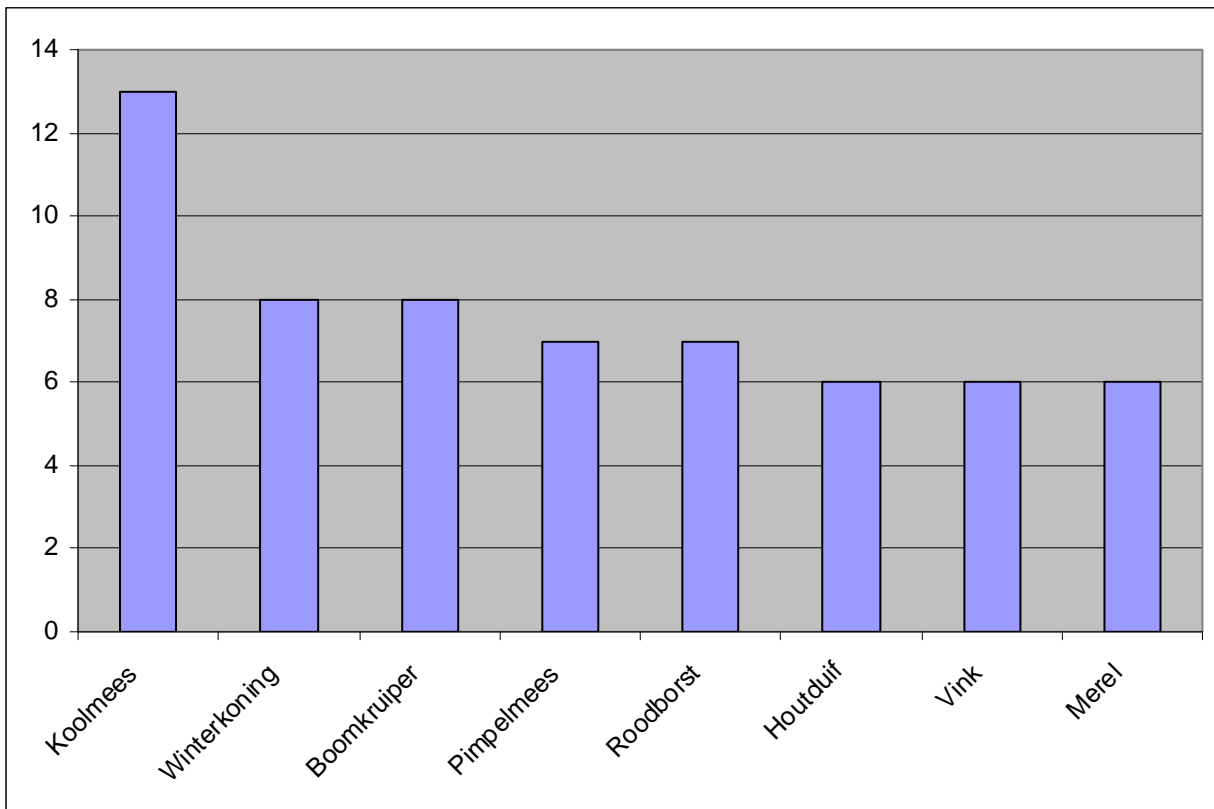
2.2. Resultaten

De aantallen territoria zijn weergegeven in Tabel 2. De interpretatiecriteria zijn gehanteerd volgens de SOVON handleiding (van Dijk 2004). Van alle 29 aangetroffen soorten broedvogels is een stippenkaart toegevoegd.

Tabel 2. Broedvogels en de aantallen territoria

Soort	Aantal territoria
Wilde eend	1
Buizerd	1
Fazant	2
Houtduif	6
Groene specht	2
Grote bonte specht	4
Kleine bonte specht	1
Winterkoning	8
Heggenmus	2
Roodborst	7
Merel	6
Zanglijster	1
Grote lijster	1
Zwartkop	5
Tjiftjaf	3
Staartmees	2
Matkop	2
Kuifmees	2
Pimpelmees	7
Koolmees	13
Boomklever	3
Boomkruiper	8
Gaai	1
Ekster	4
Kauw	2
Zwarte kraai	3
Spreeuw	1
Vink	6
Groenling	1

Tabel 3. De acht meest voorkomende soorten

Koolmees

Boomkruiper

2.3 Soortbespreking

In 2004 heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de huidige Rode Lijsten vastgesteld. Op de Rode Lijst 2004 voor vogels staan 78 vogelsoorten vermeld. Het betreft alleen Nederlandse broedvogels. Zomer- of wintergasten komen er niet op voor. Deze Rode Lijst biedt Vogelbescherming Nederland een handvat om haar beschermingsactiviteiten op af te stemmen. Rode Lijsten hebben geen officiële juridische status. Plaatsing op de lijst maakt een diersoort dus nog geen “beschermde diersoort” in de zin van de Flora- en faunawet. De Rode Lijst heeft in de praktijk wel een belangrijke signaleringsfunctie. Door de Rode Lijst te raadplegen kunnen alle instellingen die met natuurbehoud te maken hebben rekening houden met bedreigde soorten. Ook Vogelbescherming Nederland gebruikt de Rode Lijst om doelstellingen te bepalen en prioriteiten te stellen.

Van de 29 aangetroffen soorten staan er twee op de Rode Lijst 2004. De groene specht wordt bestempeld als: kwetsbaar (soorten die zijn afgenomen en vrij tot zeer zeldzaam zijn en soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en vrij zeldzaam zijn); de matkop als: gevoelig (soorten die stabiel of toegenomen zijn en zeer zeldzaam zijn en soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en algemeen zijn).

In het onderzochte gebied zijn ook diverse soorten gesignaleerd waar geen territorium aan toegekend kon worden. Het betrof: sperwer, havik, houtsnip, goudhaan en boompieper. De sperwer en de havik werden het hele jaar door regelmatig gesignaleerd, vaak jagend in het gebied en op de golfbaan. Op laatstgenoemde werden diverse plukresten gevonden, voornamelijk van houtduiven.

Wilde eend 1 territorium

Het komt vaak voor dat deze soort honderden meters van water broedt in een droog bos. Op 11 mei werd een vrouwtje wilde eend aangetroffen. Het vermoeden bestond dat er een nest lag, maar om verstoring te voorkomen werd er niet naar gezocht. Op bijna dezelfde plaats liep op 19 mei het vrouwtje met 5 pullen weg en vertrok naar een van de waterpartijen op Golfbaan Welschap.

Buizerd 1 territorium

Bij bijna alle bezoeken werd de soort waargenomen. Het betrof steeds hetzelfde paar. Diverse malen vloog het vrouwtje van een oud nest af, waar twee jaar geleden nog een ransuil met succes jongen heeft grootgebracht, maar op het nest werd niet tot broeden overgegaan. Wel werden begin juli juvenielen in het gebied gehoord. Waarschijnlijk heeft de buizerd in het nabijgelegen perceel gebroed. In dit perceel heeft de soort al eerder gebroed. Het hele jaar door wordt de soort gesignaleerd op het gras van de golfbaan, zoekend naar regenwormen, kevers etc.

Fazant 2 territoria

Dat de fazant in het gebied werd aangetroffen kwam niet als een verrassing gezien het grote aantal paren dat voorkomt op de golfbaan en het aantal jongen dat daar ieder jaar wordt gesignaleerd.

Houtduif 6 territoria

De houtduiven komen verspreid over het hele gebied voor. Meestal worden twee broedsels grootgebracht. Vooral in de winter en het voorjaar wordt het gebied door grote aantallen gebruikt

Groene specht 2 territoria

Jonge groene specht

Deze rode lijst soort heeft een voorkeur voor oude open bossen op zandgrond grenzend aan heide, kaalslag of brede zandpaden. Het is een grondfourageerder die zich hoofdzakelijk voedt met mieren en hun broed. De golfbaan is een belangrijk fourageergebied en ook daar broeden ieder jaar groene spechten. Op het gedeelte van de golfbaan grenzend aan het onderzoeksgebied wordt de soort vaak aangetroffen zoekend naar mieren. Het betreft niet alleen de broedparen uit dit gebied maar ook paren uit de omliggende percelen. Dit jaar werden in het onderzochte bosgebied diverse paren met juvenielen gesignaleerd. De soort broedt graag in oude eiken. In een van de eiken werd een nest met jongen aangetroffen.

Op een van de inventarisatieronden werd gezien hoe een groene specht ternauwernood kon ontsnappen aan een vrouwtje sperwer.

Grote bonte specht 4 territoria

Van de grote bonte specht werden vier territoria aangetroffen verspreid over het hele gebied. Deze soort is van de spechten de veelzijdigste wat betreft voedselkeuze en habitat. In de keuze van de nestboom is hij eveneens gevarieerd. Het territorium is vrij klein waardoor de broeddichtheid groot kan zijn. Er werden diverse juvenielen waargenomen.

Kleine bonte specht 1 territorium

Dit is een niet makkelijk op te sporen soort. De vogel is vrij zwijgzaam, zeker in een gebied waar de dichtheid laag is. Het nest wordt vaak in een zijtak van een dode boom uitgehakt. Vanwege het vele zachte en dode hout is het gebied een ideale plaats voor de kleine bonte specht. Bij het beheer zal met deze soort zeker rekening moeten worden gehouden. In het onderzoeksgebied werd een nest met jongen gevonden in een dode berk.

Winterkoning 8 territoria

De winterkoning komt voor in alle typen bossen met een gevarieerde weelderige ondergroei en bodembedekking, en in houtwallen. Het vele dode hout in het gebied vormt een ideale plaats om te foerageren. De winterkoning is een standvogel.

Heggenmus 2 territoria

Dichte struikgroei in open loof- en naaldbos en houtwallen hebben de voorkeur bij deze soort. De bodem mag in de broedhabitat niet over grotere oppervlakte dichtbegroeid zijn omdat de soort een echte bodemfourageerder is. Er worden meerdere broedsels grootgebracht. De heggenmus is in ons land een standvogel.

Roodborst **7 territoria**

De roodborst behoort tot de talrijkste broedvogels van Europa. De soort broedt in diverse vegetaties met een goed ontwikkelde struiklaag en niet te dichte bodemvegetatie. Er worden meerdere broedsels grootgebracht.

Merel **6 territoria**

De merel is van oorsprong een bosbewoner. Tegenwoordig komt de soort bijna overal voor waar enige bomen en struiken voorkomen en houdt hij van stedelijk gebied. De ontwikkeling van de struiklaag en de leeftijd van het bos lijken weinig invloed te hebben op de aanwezigheid van deze soort. Er worden meerdere broedsels grootgebracht.

Zanglijster **1 territorium**

De zanglijster broedt in een breed scala aan typen habitat. Favoriet zijn hakhout en vochtig loofbos met een rijke ondergroei. Er worden meerdere broedsels grootgebracht.

Grote lijster **1 territorium**

Voor deze soort is de aanwezigheid van kort grasland om te foerageren noodzakelijk. Dit is dichtbij het onderzoeksgebied volop aanwezig. De grote lijster wordt dan ook vaak gesignaleerd op de golfbaan. Er worden meerdere broedsels grootgebracht.

Zwartkop **5 territoria**

De zwartkop bereikt zijn hoogste dichtheid in oudere bossen met een goed ontwikkelde struiklaag. Het voorkomen in naaldbossen blijft duidelijk achter bij loofbossen. Ook komt de soort voor in erfbeplanting en houtwallen. Soms wordt een tweede broedsel grootgebracht.

Tjiftjaf **3 territoria**

De soort is in de broedtijd gebonden aan allerlei typen bos met voorkeur voor loof en gemengd bos met een weelderige ondergroei. Soms wordt een tweede broedsel grootgebracht.

Staartmees **2 territoria**

In de winterperiode werden enkele grote groepen rondtrekkende staartmezen in het gebied en op de golfbaan gesignaleerd. De soort is weinig kieskeurig en komt voor in alle typen bos en overige landschappen met voldoende bomen en struiken. De optimale broedhabitat is een gevarieerde struiklaag met afwisseling tussen open ruimte en dekking. Op 8 juni werd een paar met negen jongen aangetroffen. Soms wordt een tweede broedsel grootgebracht.

Matkop **2 territoria**

De matkop broedt in allerlei typen bos mits er voldoende dood hout staat. Het broedterritorium van deze Rode Lijst soort is beduidend groter dan bijvoorbeeld dat van de kool- en pimpelmees. Vandaar dat, hoewel er voldoende dood hout in het gebied staat, er toch maar twee territoria konden worden toegekend.

Kuifmees **2 territoria**

De kuifmees is een standvogel en bewoont echte of gemengde naaldbossen. Van alle mezen is deze soort het meest gebonden aan naaldhout, vooral grove den. De nestholte wordt uitgehakt in vermolmd hout met een voorkeur voor berk. In het onderzoeksgebied werd een nest gevonden in een dode berk. Soms wordt een tweede broedsel grootgebracht.

Pimpelmees **7 territoria**

De pimpelmees is grotendeels standvogel en komt o.a. voor in goed ontwikkeld loofbos met veel eiken, gemengd bos en naaldbos met uitgroeiend struweel. Soms volgt een tweede broedsel. Deze soort nestelt, evenals de koolmees, graag in nestkasten. Deze zijn op Golfbaan Welschap volop aanwezig (in 2009: 28 broedsels). Er werd een nest gevonden met jongen in een grote spleet in een berk.

Pimpelmees

Koolmees **13 territoria**

Deze soort is standvogel en komt in allerlei soorten bos het hele jaar voor. Voor deze vogel geldt hetzelfde als voor de pimpelmees en boomklever wat betreft de nestkasten (in 2009: 31 broedsels). In het gebied is het de talrijkste broedvogel en er werden diverse juvenielen waargenomen.

Boomklever **3 territoria**

De volwassen boomklevers zijn echte standvogels die voorkomen in naald-, loofbos en gemengd bos. De boomklever nestelt in holtes in bomen en smeert de holte voor een groot deel dicht met klei, een kenmerkende eigenschap. Broedt ook graag in nestkasten (in 2009: 3 broedsels). In onze provincie breidt de soort zich sterk uit.

Boomkruiper **8 territoria**

Loofbomen met ruwe stammen hebben de voorkeur. Een struiklaag lijkt van weinig belang. Onder gunstige omstandigheden komt een tweede broedsel voor. De soort is standvogel.

Gaai **1 territorium**

De gaai is een standvogel en hij heeft een voorkeur voor loofbos en gemengd bos. Er werden jongen waargenomen maar het is niet zeker of het broeden plaats heeft gevonden in het onderzoeksgebiedgebied.

Ekster **4 territoria**

Deze soort is een standvogel en komt overal voor waar verspreide bomen staan (niet in grote bossen) en/of waar nestgelegenheid is. In het gebied werden meerdere nesten aangetroffen, wat ook speelnesten kunnen zijn, en ook werden er jongen gezien.

Kauw **2 territoria**

De kauw is een standvogel. Dit jaar werden er grote groepen kauwen gezien op het zandpad langs het stukje heide. Op de aangrenzende golfbaan werd massaal op meikevers gejaagd, die veelvuldig aanwezig waren dit jaar. In de schoorsteen van de boerderij die tegen het perceel aanligt heeft een paartje gebroed, evenals in een nestkast die vlakbij het onderzoeksgebied hangt. Totaal hebben er dit jaar twaalf kauwen in nestkasten op de golfbaan gebroed.

Zwarte kraai **3 territoria**

De zwarte kraai is een standvogel die zich strikt houdt aan zijn territorium. Hij komt voor in allerlei landschappen en broedt in bomen en hoogspanningsmasten.

Op een van de paden werd een dode adult aangetroffen. De doodsoorzaak kon niet worden vastgesteld.

Spreeuw **1 territorium**

Vlakbij de boerderij kon een territorium worden vastgesteld. Ook werd een spreeuw met voedsel aangetroffen in het gebied. De soort is deels standvogel. In het riet bij enkele waterpartijen op de golfbaan werden soms grote groepen aangetroffen die er een slaapplek hadden. Zes spreeuwen hebben dit jaar in nestkasten op de golfbaan gebroed.

Vink **6 territoria**

De vink is een algemene soort. De Nederlandse broedvogels overwinteren in het algemeen in eigen land. Ze broeden nagenoeg overal waar bomen staan, met een voorkeur voor loofbos. Soms een tweede legsel.

Groenling **1 territorium**

In de uiterste punt van het gebied bevond zich een territorium. In ons land is de groenling grotendeels standvogel. Vaak een tweede broedsel.

Kleine bonte specht met jong

3. Ecologische vogelgroepen

In dit hoofdstuk worden de in het gebied aangetroffen soorten broedvogels onderverdeeld in groepen, die ongeveer dezelfde biotoeisen stellen. Sommige soorten kunnen in meerdere groepen voorkomen. Voor meer informatie over o.a. de indeling wordt verwezen naar het rapport "Broedvogels en beheer, Henk Sierdsema, 1995". Stukken tekst uit dit rapport zijn met toestemming van de auteur gebruikt in dit verslag.

3.1 Vogelgroepen

Kuifeend-groep

Hoewel in het onderzoeksgebied geen water aanwezig is werd er toch een soort uit deze groep aangetroffen. De aangetroffen soort is afhankelijk van open water en vochtig tot drassig grasland, dat op zeer korte afstand van het territorium aanwezig is op de nabijgelegen golfbaan.
Aangetroffen soort: wilde eend.

Grasmus-groep

Broedvogels van struweelachtige begroeiingen en structuurrijke bosranden. Deze groep kunnen we in verschillende landschapstypen aantreffen: (struweelrijke) duinen, open, jonge bossen (lager dan 4-5 m), bosranden met struiken, jonge bosopslag in moeras en kleinschalig agrarisch cultuurlandschap (heggen en hakhoutwallen). Veel soorten uit deze groep hebben een voorkeur voor vochtige ecotopen.
Aangetroffen soort: heggenmus.

Winterkoning-groep

Deze groep is vooral vertegenwoordigd in bos met een gevarieerde struiklaag. De aanwezigheid van een boomlaag is meestal belangrijk.
Aangetroffen soorten: fazant, winterkoning, roodborst, merel, zanglijster, zwartkop, staartmees en matkop.

Putter-groep

Broedvogels van boomgroepen, bosranden en open bossen met struiken of struwelen. De meeste soorten uit deze groep hebben een voorkeur voor voedselrijke gebieden met een weelderige vegetatie.
Aangetroffen soorten: ekster, zwarte kraai en groenling.

Vink-groep

Deze groep broedt in allerlei soorten bos met bomen van meer dan tien meter hoog.
Aangetroffen soorten: houtduif, koolmees, gaai en vink.

Kruisbek-groep

Broedvogels van opgaand bos met naaldbomen.
Aangetroffen soort: kuifmees.

Appelvink-groep

Broedvogels van bossen met opgaande loofbomen hoger dan tien meter. De soorten broeden zowel in de kruinen, in de struiklaag, als op de grond. De holenbroeders van loofbossen zijn ondergebracht in de kleine bonte specht-groep en boomklever-groep. De appelvink-groep is het best vertegenwoordigd in vochtige, voedselrijke loofbossen.

Aangetroffen soorten: grote lijster en tjiftjaf.

Grote bonte specht-groep

Holenbroeders die zowel in loof- als naaldbomen broeden, veelal met een voorkeur voor loofbomen. Bij het zoeken naar voedsel hebben de stamfoerageerders veel minder voorkeur. Deze groep is het best vertegenwoordigd in oude bossen met veel (staand) dood hout. De spreeuw is voor zijn voedselvoorziening grotendeels afhankelijk van de aanwezigheid van cultuurgronden in de nabijheid.

Aangetroffen soorten: groene specht, grote bonte specht, boomkruiper en spreeuw.

Kleine bonte specht-groep

Holenbroeders die vrijwel uitsluitend broeden en voedsel zoeken in loofbomen. In tegenstelling tot de soorten uit de Boomklever-groep kan deze groep ook goed vertegenwoordigd zijn in bossen zonder dikke loofbomen. De aanwezigheid van veel dood hout (in het bijzonder berk) en oude bomen heeft een grote positieve invloed.

Aangetroffen soorten: kleine bonte specht en pimpelmees.

Boomklever-groep

Holenbroeders van dikke loofbomen (stamdiameter ten minste veertig cm). Voor deze soorten is de aanwezigheid van oude dikke loofbomen van groot belang. Voor de kauw zijn bovendien cultuurgronden e.d. in de nabijheid van belang als voedselgebied. De meeste soorten broeden ook vaak in nestkasten.

Aangetroffen soorten: boomklever en kauw.

Havik-groep

Hoewel de meeste soorten een voorkeur hebben voor afwisseling van bos en open gebied komen deze soorten ook in uitgestrekte gesloten bossen voor.

Aangetroffen soort: buizerd.

Herfst 2009

Tabel 4. Ecologische vogelgroepen voor bossen

De analyse aan de hand van de ecologische vogelgroepen moeten gezien worden als een indicatie en wordt interessant als er een lange reeks is opgebouwd. Dan worden namelijk trends in het gebied duidelijk. Bij een eenmalige inventarisatie zoals in dit geval moet voorzichtig worden omgegaan met conclusies. Wel kan men zien dat sommige soorten in aanmerking zouden kunnen komen om het gebied te bezetten, afhankelijk o.a. van het bosbeheer en zeker rekening houdend met de oppervlakte van het gebied, het type bos en het voorkomen van een soort in Nederland.

Grasmus-groep	Struwelen, opslag en zeer jong bos, bosranden met struiken Heggenmus, nachtegaal, roodborsttapuit, bosrietzanger, spotvogel, orpheusspotvogel, braamsluiper, grasmus, tuinfluiter, fitis, grauwe klauwier, kneu.
Winterkoning-groep	Jong bos, struiklaag in bossen Fazant, zomertortel, winterkoning, roodborst, merel, zanglijster, zwartkop, staartmees, matkop, goudvink.
Putter-groep	Bomen en boomgroepen met struwelen, bosranden. Kramsvogel, roodkopklauwier, ekster, zwarte kraai, Europese kanarie, groenling, putter, barmsijs.
Vink-groep	Opgaand bos Houtduif, ransuil, koolmees, gaai, vink.
Kruisbek-groep	Opgaand bos met naaldbomen Ruigpootuil, goudhaan, vuurgoudhaan, kuifmees, zwarte mees, keep, sijs, kruisbek, grote kruisbek.
Appelvink-groep	Opgaand bos met loofbomen Houtsnip, grote lijster, bergfluiter, fluiter, tjiftjaf, wielewaal, appelvink.
Grote bonte specht-groep	Oud opgaand bos, dood hout (holenbroeders) Oehoe, groene specht, zwarte specht, grote bonte specht, gekraagde roodstaart, taigaboomkruiper, boomkruiper, spreeuw, ringmus.
Kleine bonte specht-groep	Opgaand bos met loofbomen (holenbroeders) Kleine bonte specht, grauwe vliegenvanger, glanskop, pimpelmees.
Boomklevergroep	Zwaar loofhout Holenduif, bosuil, middelste bonte specht, kleine vliegenvanger, boomklever, kauw.
Havik-groep	Roofvogels van bossen Wespendief, havik, sperwer, buizerd, (raaf)

Grote bonte specht

4. De rode bosmieren van het Bosgebied Vensedijk

4.1 Inleiding

In het onderzoeksgebied komen twee soorten grote rode mieren voor: *Formica rufa* (behaarde rode bosmier) en *Formica sanguinea* (bloedrode roofmier).

Mieren spelen een prominente rol in het ecosysteem van een bos. Een middelgrote mierenstaat verdelgt jaarlijks wel zo'n tien miljoen insecten (Gößwald 1983). Verder leven de bosmieren vooral van honingdauw dat door bladluizen wordt afgescheiden. Dit geldt waarschijnlijk in mindere mate voor de bloedrode roofmier.

Bij de eerste warme dagen in februari/april komen de werksters te voorschijn en liggen op clusters bij elkaar in de zon om op te warmen. De bovenste laag mieren kruipt als ze opgewarmd zijn in het nest om daar de temperatuur te reguleren, daarna volgt de tweede laag enz. Hierdoor kan de temperatuur in het nest al vroeg in het jaar oplopen, waardoor de ontwikkeling van larven, eieren en poppen snel kan verlopen, zodat bosmieren al vroeg in het jaar, vanaf eind april, geslachtsdieren (mannetjes en koninginnen) kunnen produceren (Van Loon 2004).

4.2 Beheer en bescherming

Voor bosmieren is het laten voortbestaan van open bosranden belangrijk, zodat er voldoende zon kan schijnen op het nest en de omgeving ervan. Parallel hiermee kan gezorgd worden voor afwisseling tussen open stukken en schaduwrijke delen in het bos. Ook het laten staan van minder vitale bomen ten behoeve van bladluizen is een eenvoudige beheersmaatregel (Veling et al. 2004).

Overal waar bosmieren voorkomen is het zinvol om de nestkoepels zo veel mogelijk te ontzien, ook bij het uitvoeren van reguliere beheersmaatregelen in het terrein en bij het transport van materialen zeker niet met voertuigen over de nesten of delen ervan rijden. Indien een nest eenmaal is verdwenen, is de kans op spontane hervestiging in het algemeen klein.

Opwarmende mieren, voorjaar 2009

4.3 *Formica rufa*

Totaal werden er zeven nesten van deze soort aangetroffen.

Formica rufa is vooral te verwarren met *Formica polyctena* (kale rode bosmier) en in mindere mate met *Formica pratensis* (zwartrug bosmier). Behalve met de andere bosmieren is verwarring mogelijk met onder andere de eveneens rood-zwart gekleurde Formicasoort van de subgenera *Raptiformica* en met wel: *Formica sanguinea*.

De nesten van rode bosmieren in het algemeen en dus ook van *Formica rufa* bevinden zich in open bossen en bosranden op zandgronden, waar voldoende zon op de nestkoepels kan vallen.

Bosmieren verzamelen dode insecten of vangen en doden levende en brengen deze naar het nest. Deze prooien zijn vooral bedoeld voor de larven. Honingdauw is de belangrijkste voedselbron voor bosmierwerksters. Deze energierijke (suikerrijke) vloeistof wordt betrokken van bladluizen in bomen in de omgeving van het nest. De bladluizen zuigen continu plantensappen, nemen vooral mineralen en eiwitten op en scheiden het surplus aan suikers als honingdauw af.

Hoewel *Formica rufa* landelijk niet bedreigd wordt, is de soort gevoelig voor versnippering van leefgebieden en verzuring en vermesting. Door dit laatste neemt het vegetatiedek en dus de beschaduwing toe, hetgeen ongunstig is voor mierennesten. Lokaal kunnen dit soort effecten zeker een rol spelen. Daarnaast zijn er soms negatieve effecten door het illegaal roven van mierenpoppen als voer voor volièrevogels en vissen.

4.4 *Formica sanguinea*

Totaal werden er elf nesten van deze soort aangetroffen.

Deze soort maakt nooit hoge koepelnesten, maar grondnesten, vaak groot, grillig van oppervlakte en vaak onder boomstammen, stukken hout of andere stevige structuren. Het gedrag in de buurt van het nest is ook anders dan bij de heuvelbouwende soorten. Bij slecht weer is er geen enkele activiteit in de buurt van het nest waar te nemen. Op een plaats waar het een paar uur eerder 'zwart' zag van de mieren is er na het verdwijnen van de zon vaak geen enkele mier meer te zien. Dat maakt het opsporen van de nesten van deze soort erg lastig. Als de zon wel schijnt op een warme zomerdag en men tikt zachtjes op de grond in de buurt van het nest dan komen er opeens veel mieren te voorschijn en ze lopen zeer druk en met grote snelheid door elkaar. Daarbij vallen ze alles aan wat zich in de buurt bevindt en een mogelijke bedreiging kan vormen. De heuvelbouwende mieren doen dit ook, maar het fanatisme en onverschrokkenheid van de bloedrode roofmier is toch opvallend. Nadat verstoring heeft plaatsgevonden wordt het weer vrij snel rustig rond het nest. Voor de vestiging van een kolonie is de koningin afhankelijk van een andere mierenkolonie.

Meestal is dat de grauwwarte mier (*Formica fusca*). De koningin van de bloedrode roofmier dringt de kolonie van de grauwwarte mier binnen, doodt de koningin en neemt haar taak over. Geleidelijk komen er meer bloedrode roofmieren in de kolonie omdat de nieuwe koningin uiteraard eieren van haar eigen soort legt. Ook later als de kolonie uitgegroeid is worden vaak rooftochten georganiseerd waarbij een naburig nest van een andere soort wordt overmeesterd en zowel het broed als volwassen mieren worden meegenomen naar het eigen nest (Mori 2000).

5. Conclusie en aanbeveling

5.1 Inleiding

Vogels zijn goede graadmeters voor de kwaliteit van natuur en milieu. De Europese Commissie gebruikt vogels als indicator voor de biodiversiteit (EU Environment Related Indicators). Veranderingen van vogelaantallen en verdwijnen en verschijnen van vogelsoorten zijn vaak rechtstreeks toe te schrijven aan bepaalde veranderingen in hun leefomgeving, in zowel de broedtijd als daarbuiten, in de trek- en wintertijd.

5.2 Conclusie

Met de broedvogelinventarisatie van het Bosgebied Vensedijk is een goed beeld verkregen van de aanwezige soorten. Voor de holenbroeders is het van groot belang dat er dood hout blijft staan. Tevens zou er weer een grote open plek moeten worden gecreëerd.

Duidelijk is geworden dat het gebied erg verwaarloosd is en het de hoogste tijd wordt voor een goed beheer. Vooral het heidegebied is uniek voor de omgeving en behoeft grote (beschermd) aandacht.

Voor veel soorten is Golfbaan Welschap van belang als foerageergebied, terwijl Bosgebied Vensedijk voor broedgelegenheid zorgt.

Zomer 2009

5.3 Aanbevelingen

Dode takken en dergelijke op enkele plaatsen aan de rand van het bos neerleggen om zo een wal te creëren. De open plek die vroeger in het bos lag weer in de oude staat terugbrengen en eventueel nog iets uitdiepen. Diverse geschikte dode bomen laten staan in verband met de vogels die hier hun nestholte in uithakken.

Snoei- en ander takhout van bomen los op elkaar stapelen tot takkenhopen. De takken kunnen ook in de lengte op elkaar worden gestapeld, eventueel tussen rijen palen. Men spreekt dan van een takkenwal of houtril. De hoogte van een takkenwal of houtril ligt meestal tussen de één en anderhalve meter. Deze maatregelen leveren met weinig inspanning en kosten winst op voor de natuur. In een takkenhoop, takkenwal of houtril kunnen vogels nestelen en schuilen, zoals winterkoning en heggenmus. Ook biedt deze schuilgelegenheid aan kleine zoogdieren, zoals (spits) muizen, egel en wezel, en aan amfibieën, zoals de gewone pad.

Eventueel zou een kleine strook van het aangrenzende bos in de richting van de A2 kunnen worden gekapt, zodat er uitbreiding van de heide kan ontstaan. Dit is makkelijk te realiseren omdat ook dat gedeelte nu al flink zal moeten worden uitgedund. Door ook hier de takresten neer te leggen als afscheiding tussen bos en heide, met daarachter een smalle open strook, wordt voor de vogels, zoogdieren en amfibieën een gunstige overgang gecreëerd. Het gedeelte tussen de heide en het fietspad is sterk aan het vergrassen en ook is er veel opschot van braamstruiken. Mogelijk kan dit worden hersteld door een beheersmaatregel (plaggen?).

5.4 Doelstelling

- nest-, voedsel- en schuilgelegenheid voor vogels;
- voortplanting, voedsel en schuilplaats voor kleine zoogdieren;
- voordeel is een nette en goedkope manier van verwerking van snoeimateriaal.

5.5 Maatregelen van bos, heide en zandverstuivingen

- Stimuleer natuurlijk bosbeheer
- Handhaaf noodzakelijke rust ten behoeve van soorten die gevoelig zijn voor verstoring. Door het plaatsen van enkele slagbomen kan voorkomen worden dat er met auto's op het zandpad wordt gereden. Met het plaatsen van bordjes dat er uitsluitend gewandeld kan worden op de paden en dat loslopende honden verboden zijn wordt schade en overlast mogelijk voorkomen.
- Zorg dat heide en zandverstuivingen open blijven
- Zorg voor continuïteit in het beheer. Nadat de eerste fase is gerealiseerd moet worden overgegaan op een periodieke continue vorm van beheer
- Creëer variatie. Het toepassen van verschillende beheersvormen zal de variatie vergroten en daarmee de soortenrijkdom. Verschillen kunnen onder meer ontstaan door het tijdstip van uitvoering te variëren, andere frequenties te hanteren en gefaseerd beheren.

Literatuur en fotoverantwoording

Literatuur

Sierdsema H., Broedvogels en beheer, Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos – en natuurterreinen. Sovon-onderzoeksrapport 1995/04, Staatsbosbeheerrapport 1995-1, SBB/Sovon, Driebergen.Beek-Ubbergen.

Rob L. Vogel, Broedvogels van de boswachterijen Eersel/De Kempen en de Cartierheide in 1995, Sovon-inventarisatierapport 1995/08.

Bijlsma, R., De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991, Sovon rapport 1992/01, Beek-Ubbergen, 1992.

Harrison C., Elsevier broedvogelgids, Nesten, eieren en jongen van alle in Europa, Noord-Afrika en het Midden Oosten broedende vogels.

Poelmans W. en Van Diermen J., Broedvogels van Midden– en Oost-Brabant, Provincie Noord Brabant, 1997.

A.J. van Loon (EIS-Nederland) Gedeeltelijke tekst van het internet.

Kolsters J. en de Veer W., Buikheide 2006, Inventarisatie broedvogels en rode bosmieren, en analyse van de begroeiing in relatie tot broedvogels, Vogelwerkgroep De Kempen september 2007.

Sovon Vogelonderzoek Nederland, Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998—2000, verspreiding, aantallen, veranderingen.

Hustings M. Kwak R., Opdam, P. Reijnen M., Vogelinventarisatie, Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging, Pudoc Wageningen, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels Zeist, 1989

Mori, A., Gasso, D., and Le Moli, F., Raiding and foraging behaviour of the blood-red ant, *Formica sanguinea*, Journal of insect behaviour, vol. 13, No 13, 2000

De Veer W., Inventarisatierapport Golfbaan Welschap 2002, 2003, 2004, 2005, Vogelwerkgroep De Kempen.

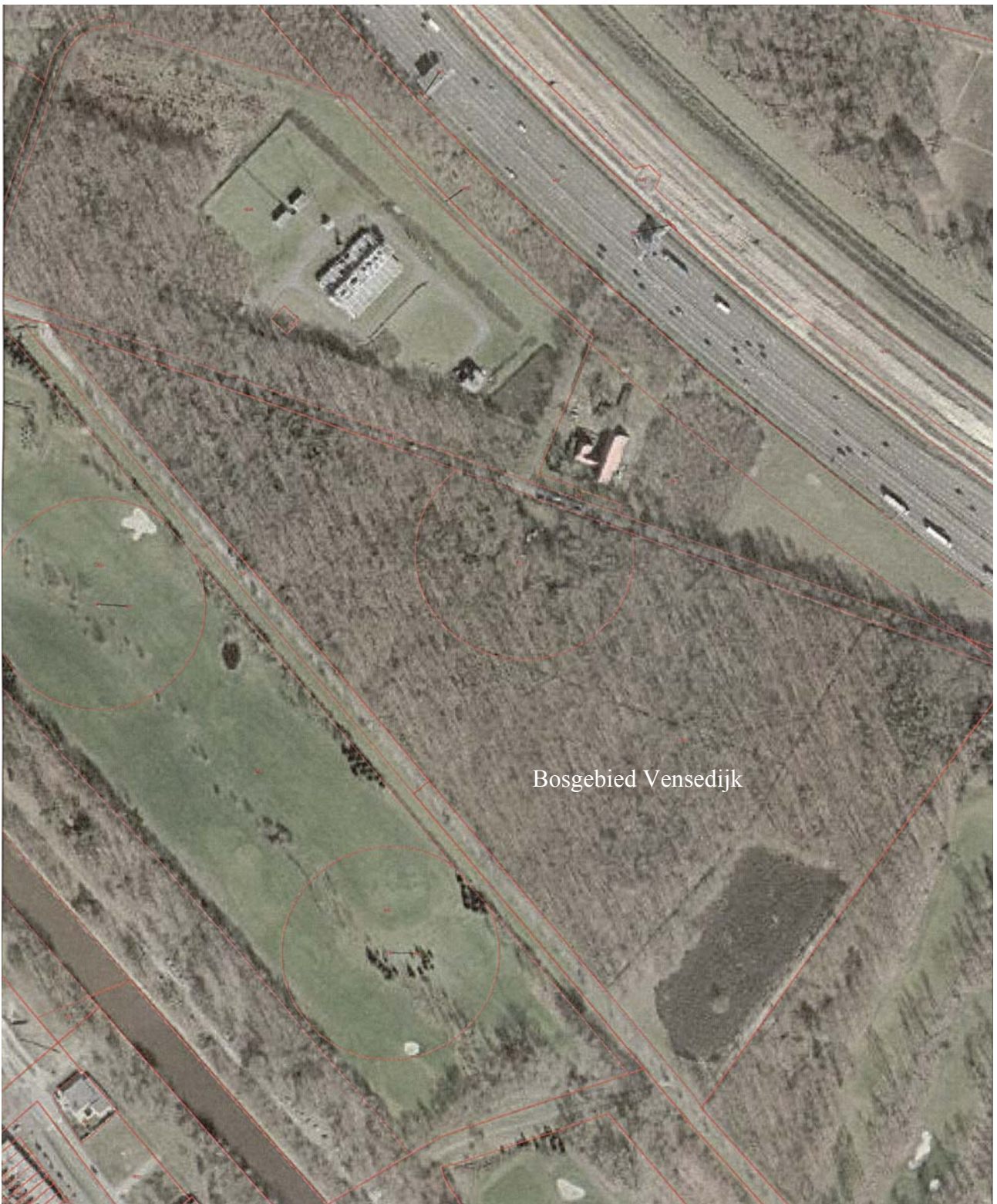
De Veer W., Nestkastenverslag Golfbaan Welschap 2007, Blauwe Klauwier jaargang33, nummer 3, Vogelwerkgroep De Kempen, 2007.

De Veer W., Nestkastenverslag Golfbaan Welschap 2008, Clubblad 4 - augustus 2008, Golfclub Welschap.

De Veer W., Nestkastenverslag Golfbaan Welschap 2009, ongepubliceerd.

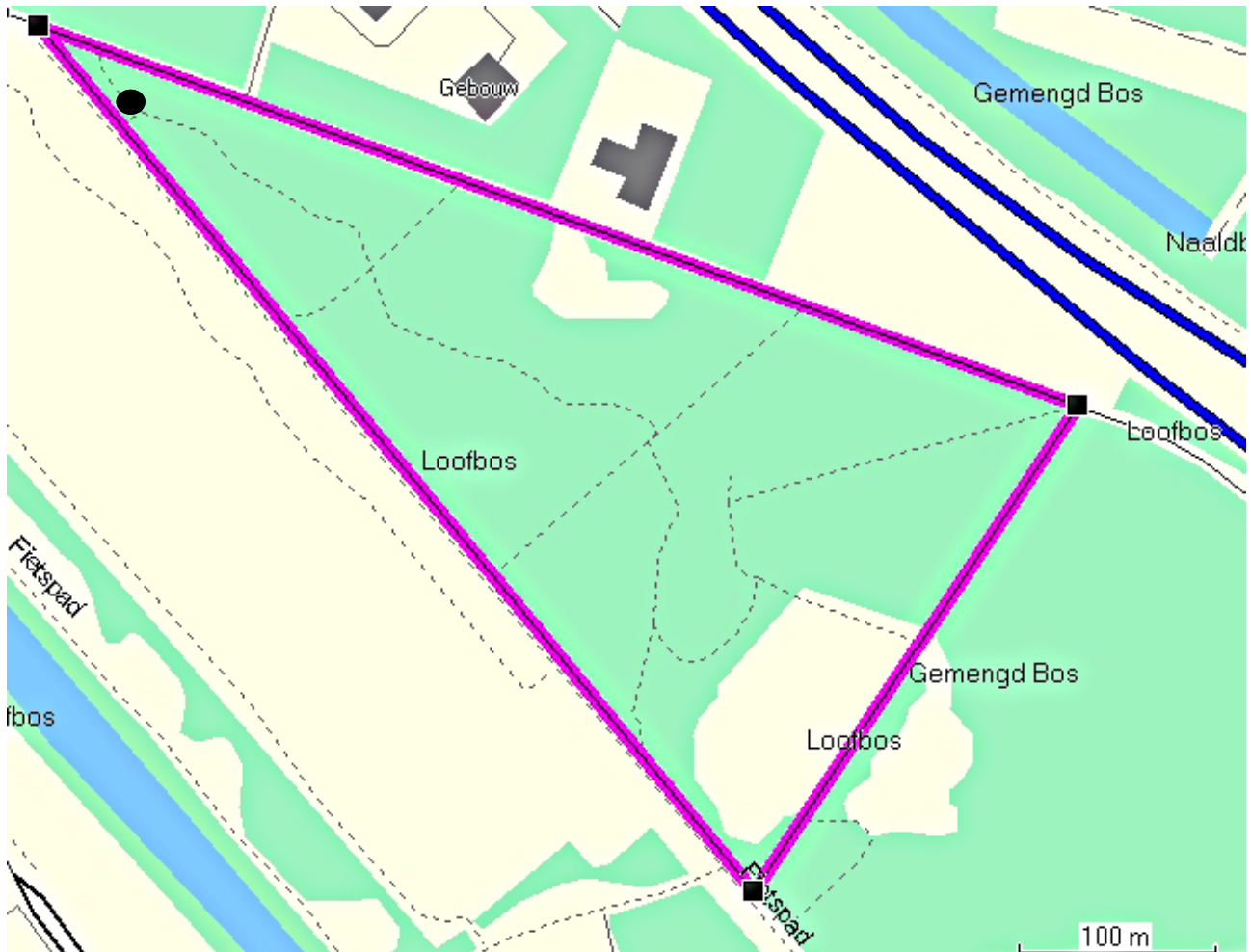
Fotoverantwoording

Overzichtkaart van het Bosgebied Vensedijk

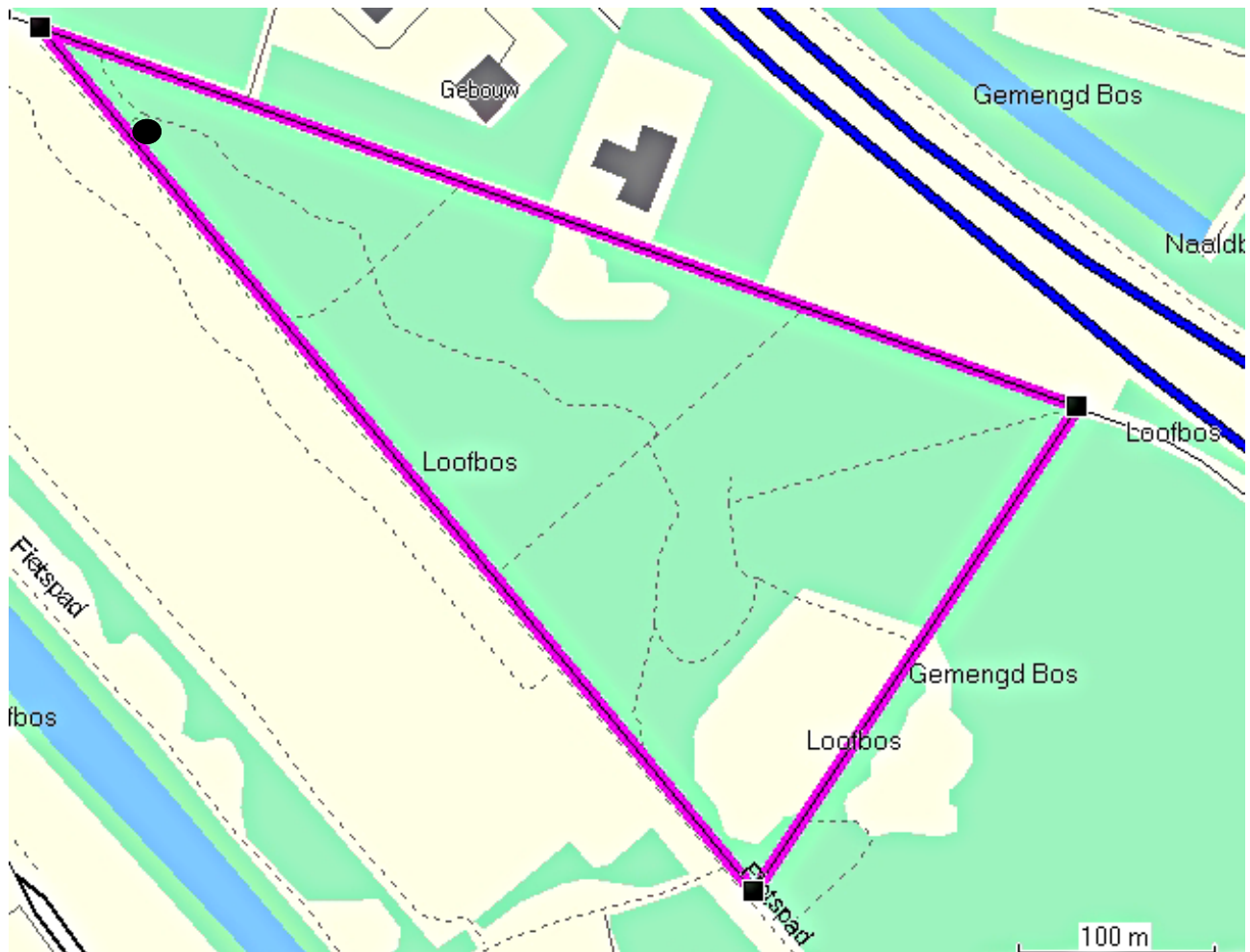

Soortkaarten

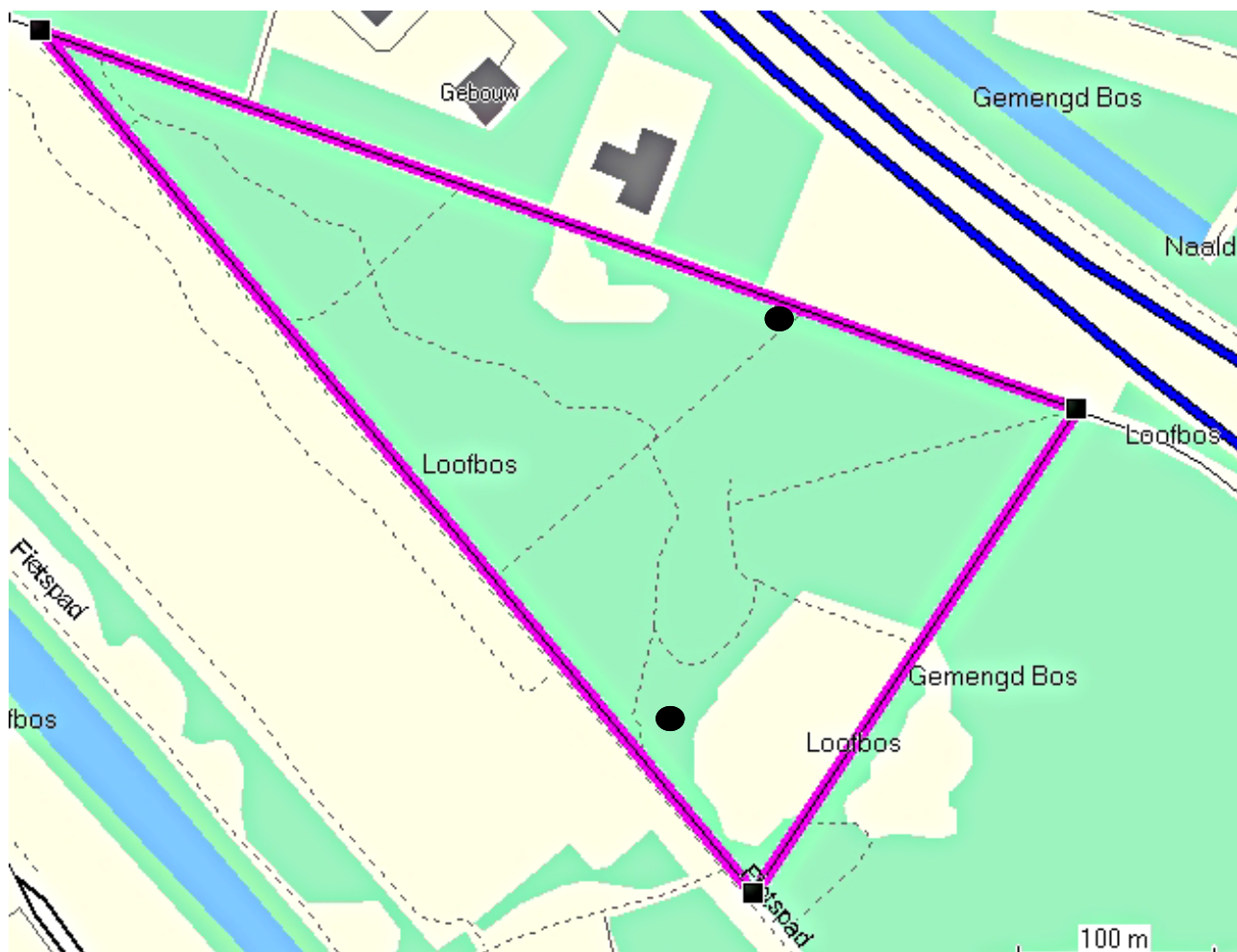
Wilde eend (n=01)

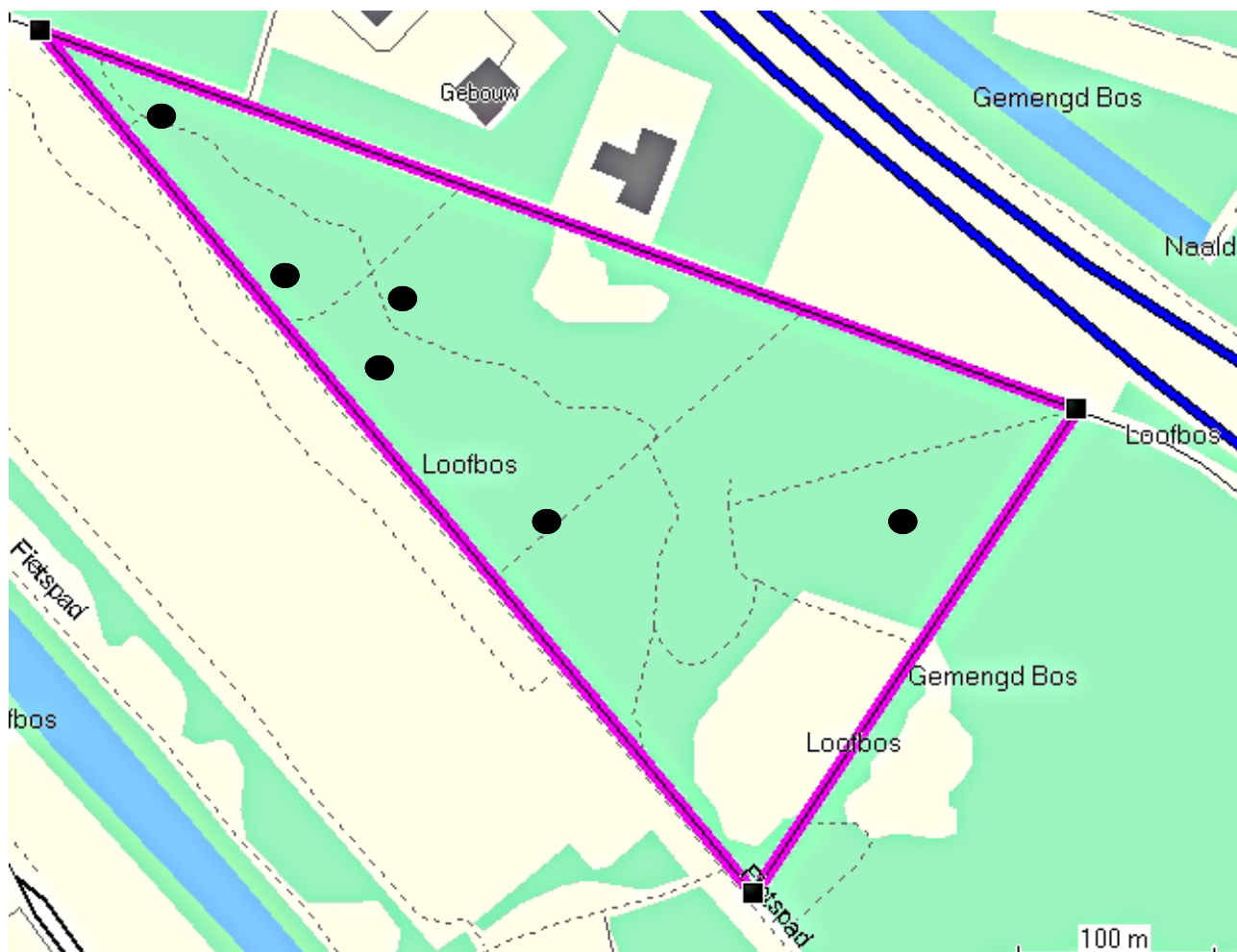
Buizerd (n=01)

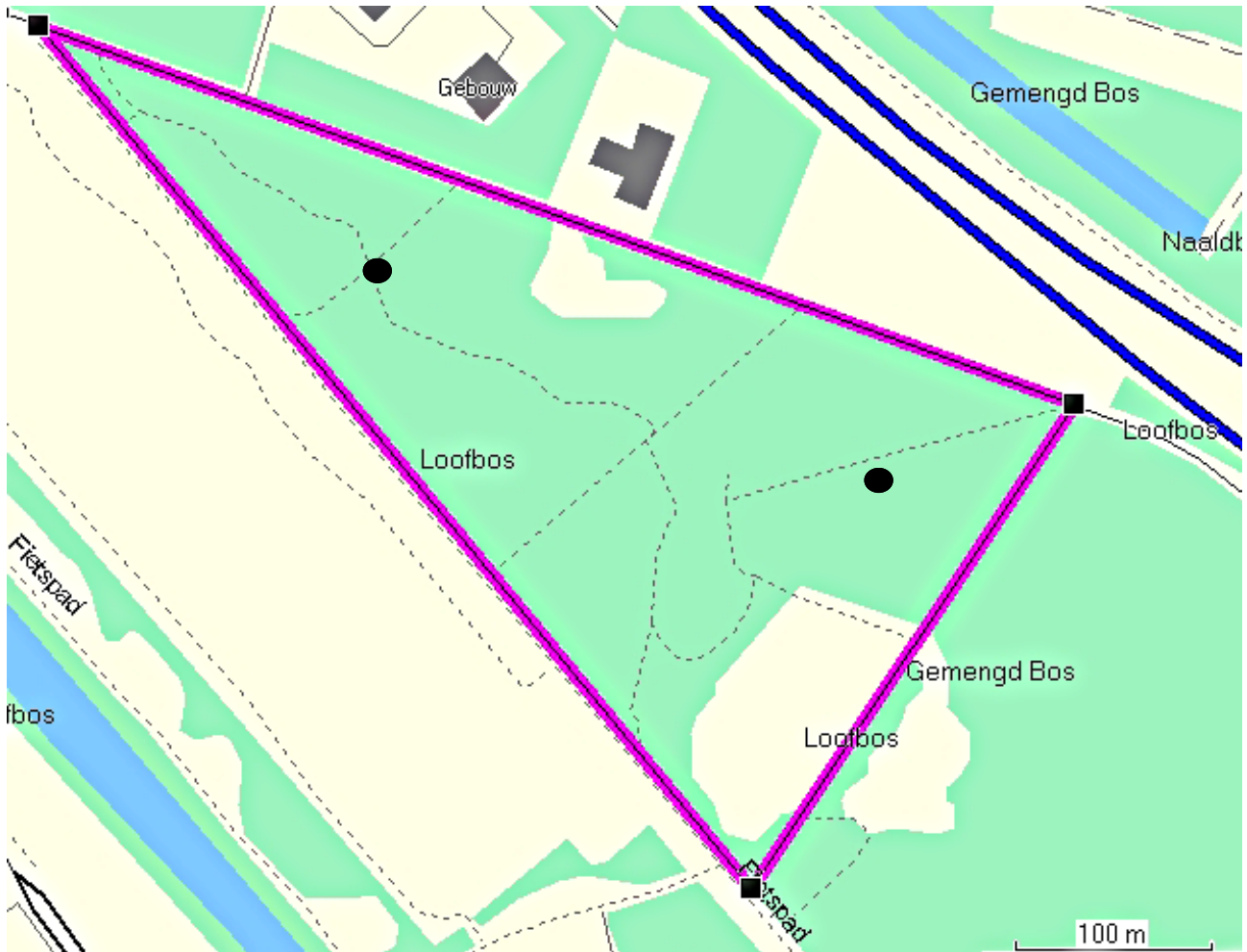
Fazant (n=02)

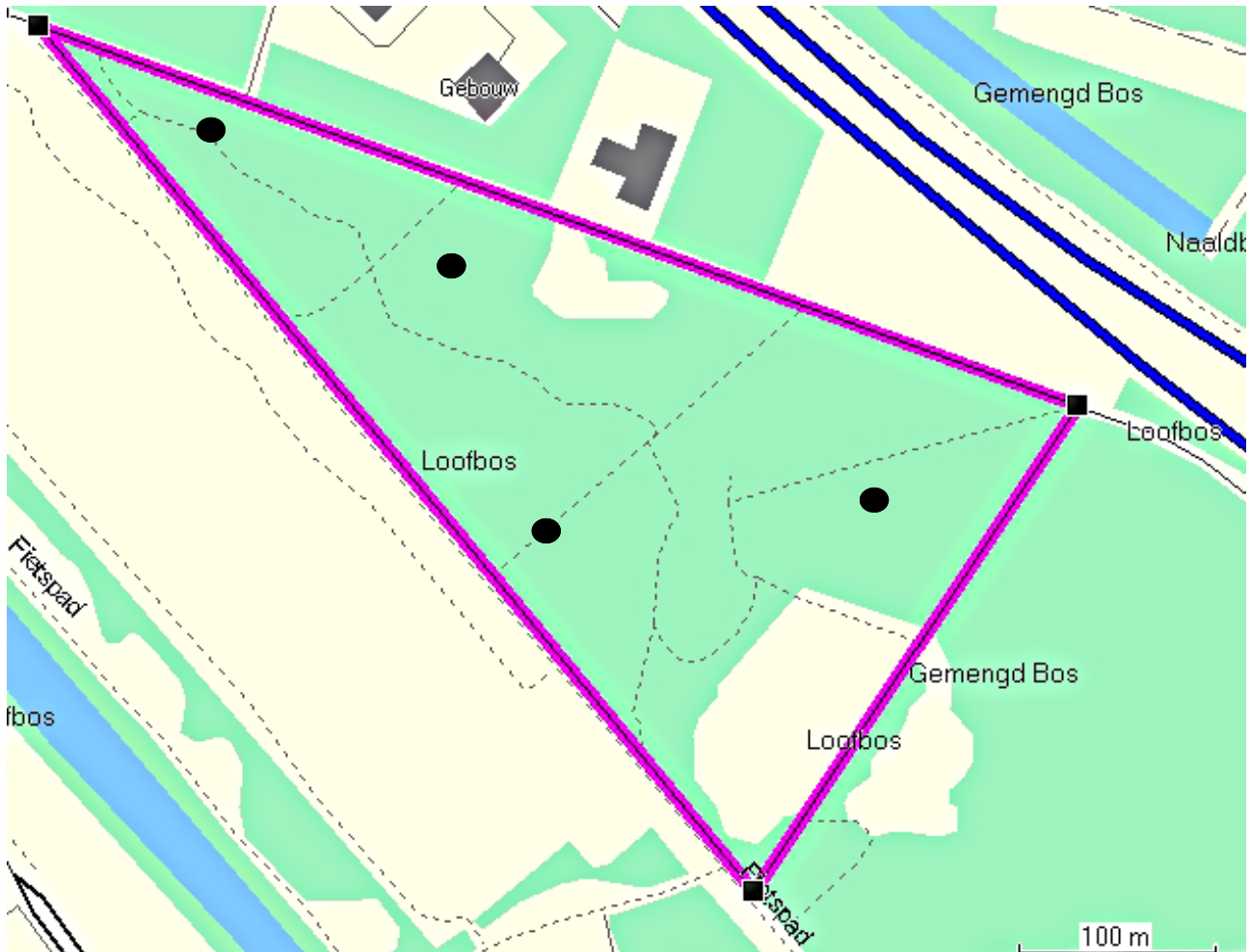
Houtduif (n=06)

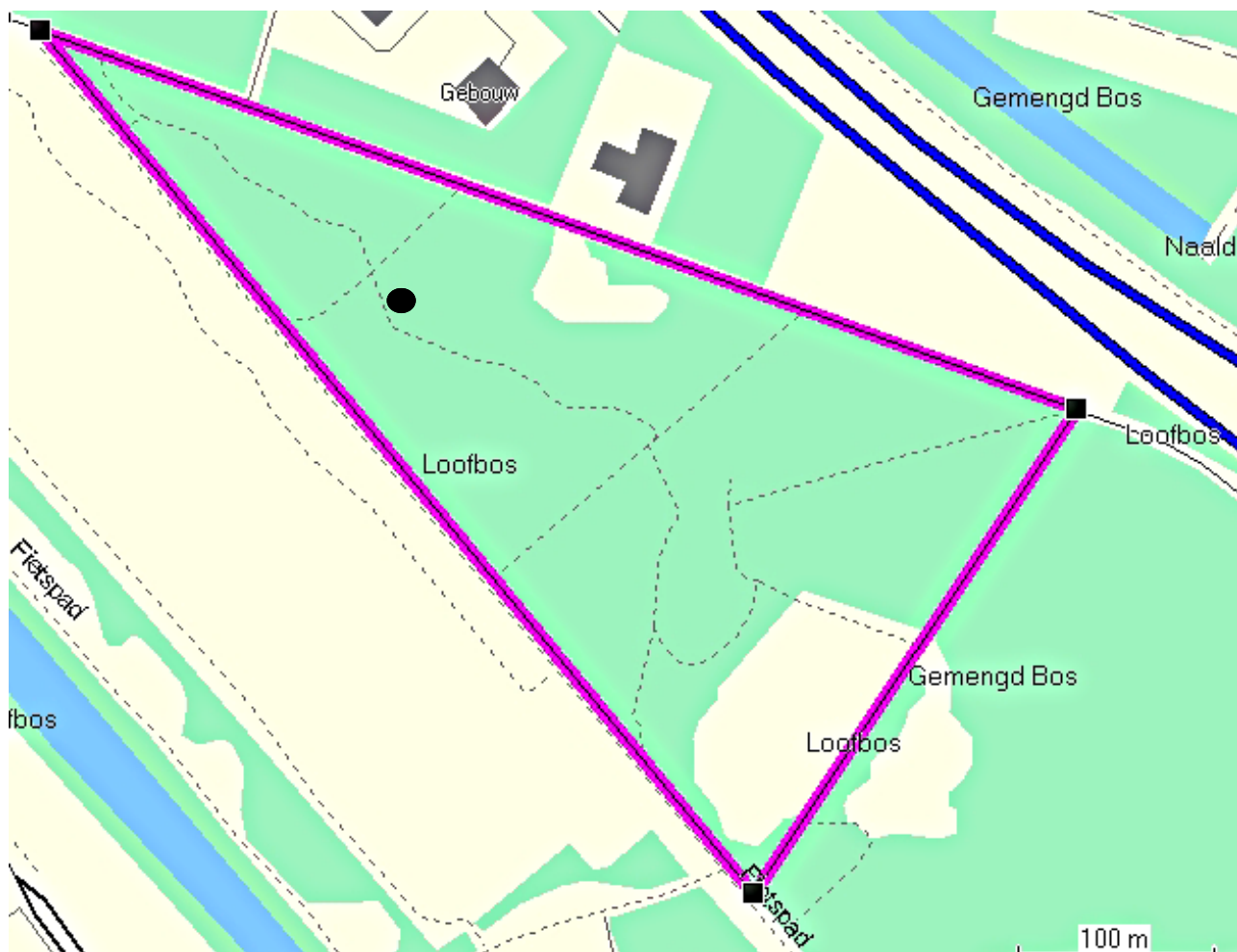
Groene specht (n=02)

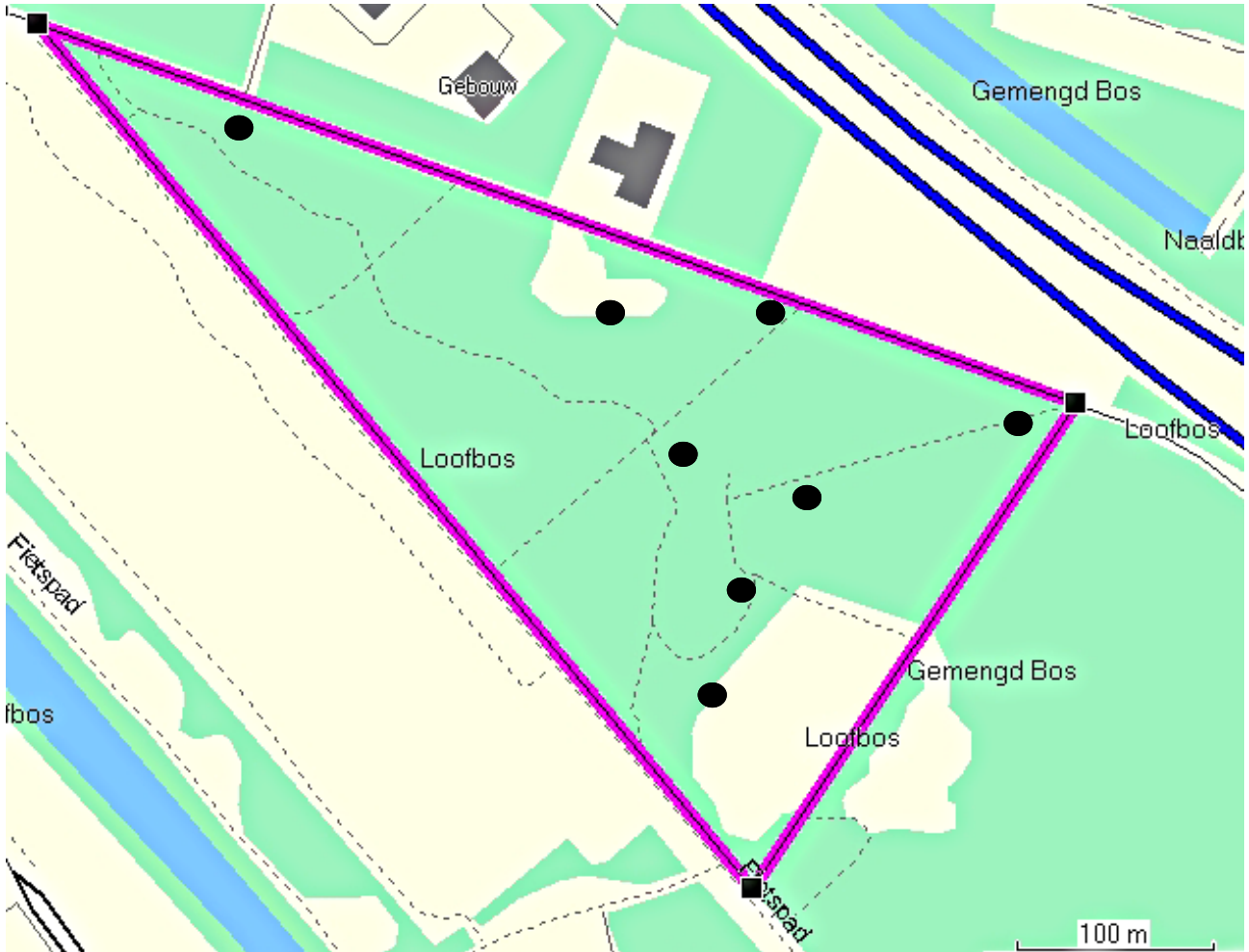
Grote bonte specht (n=04)

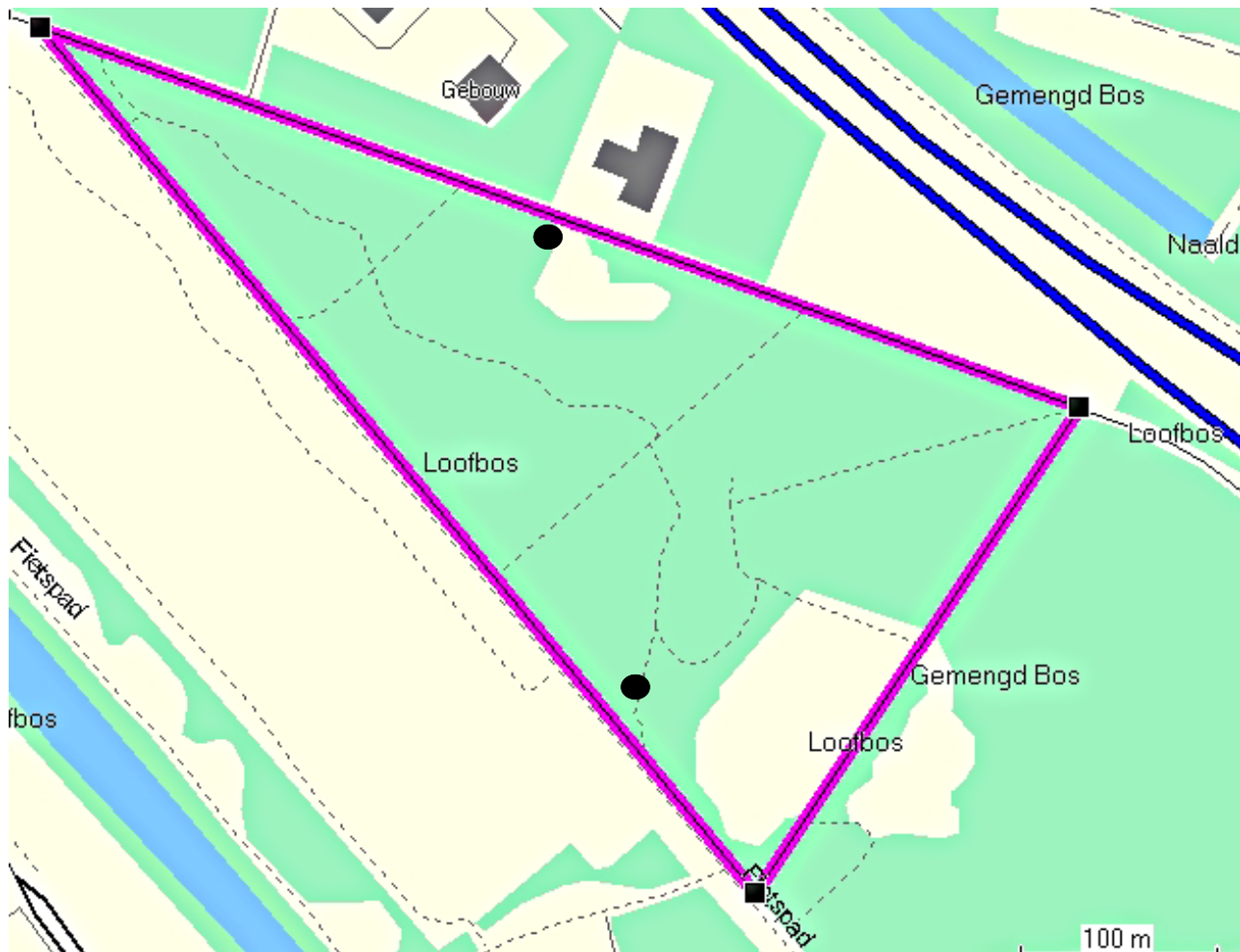
Kleine bonte specht (n=01)

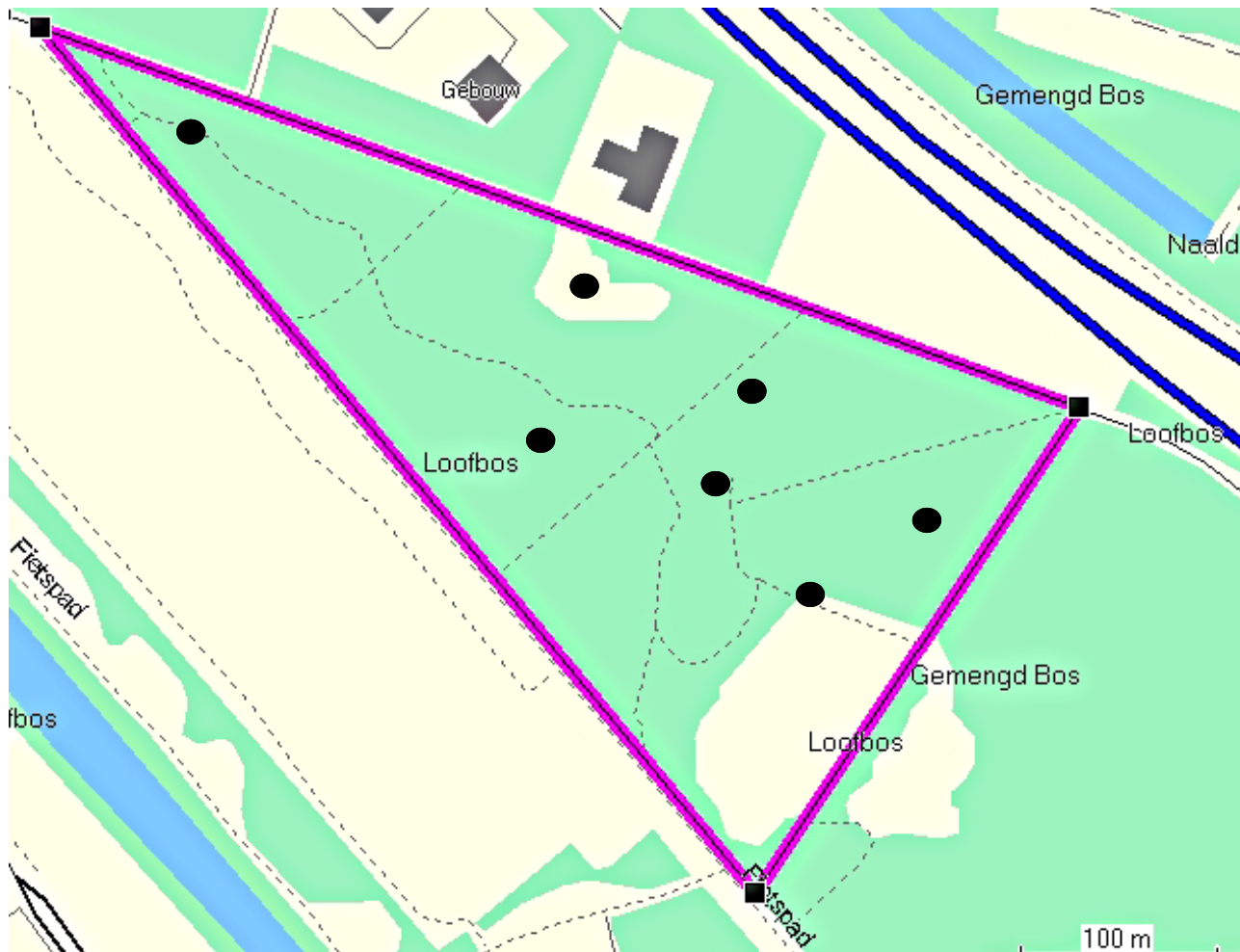
Winterkoning (n=08)

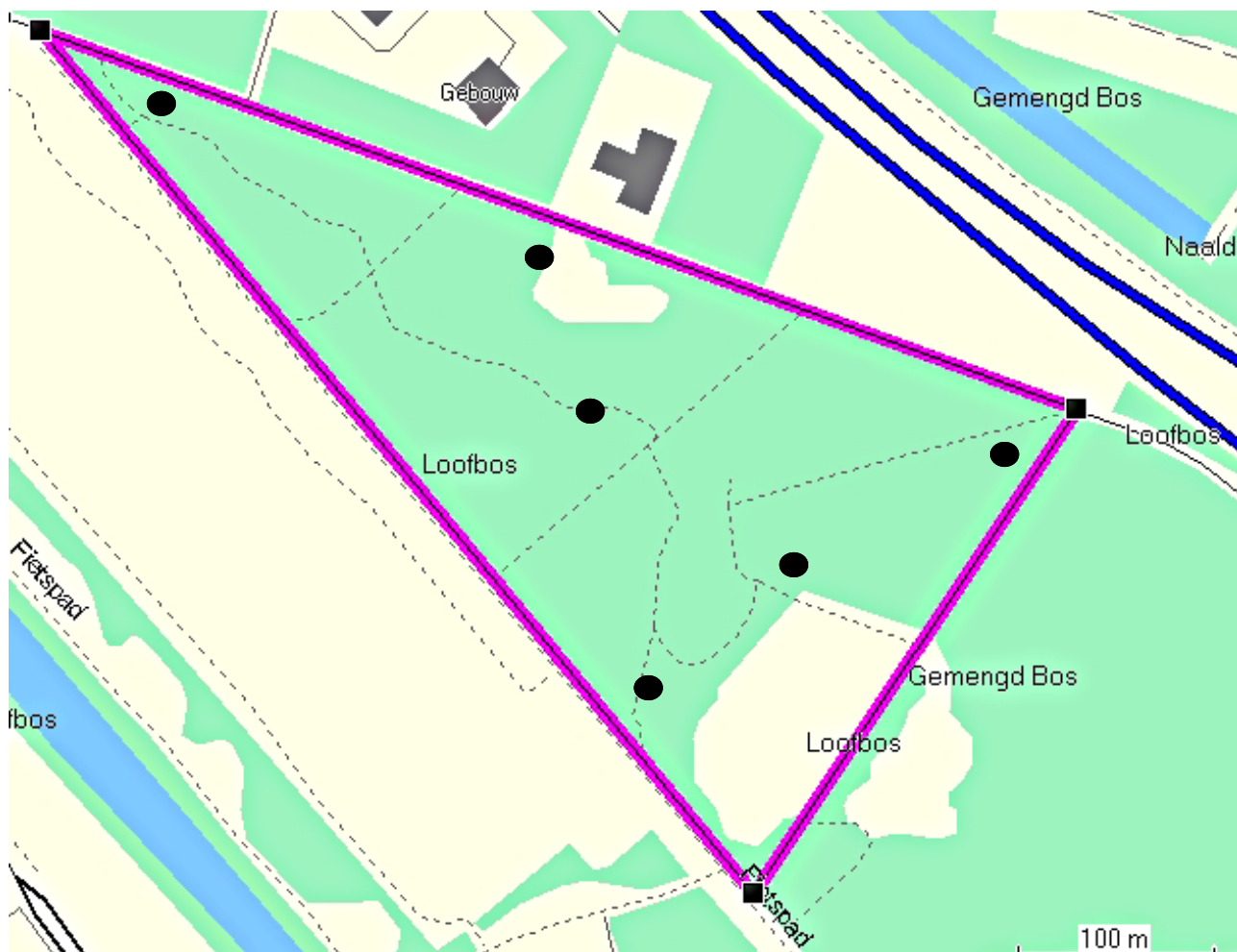
Heggenmus (n=02)

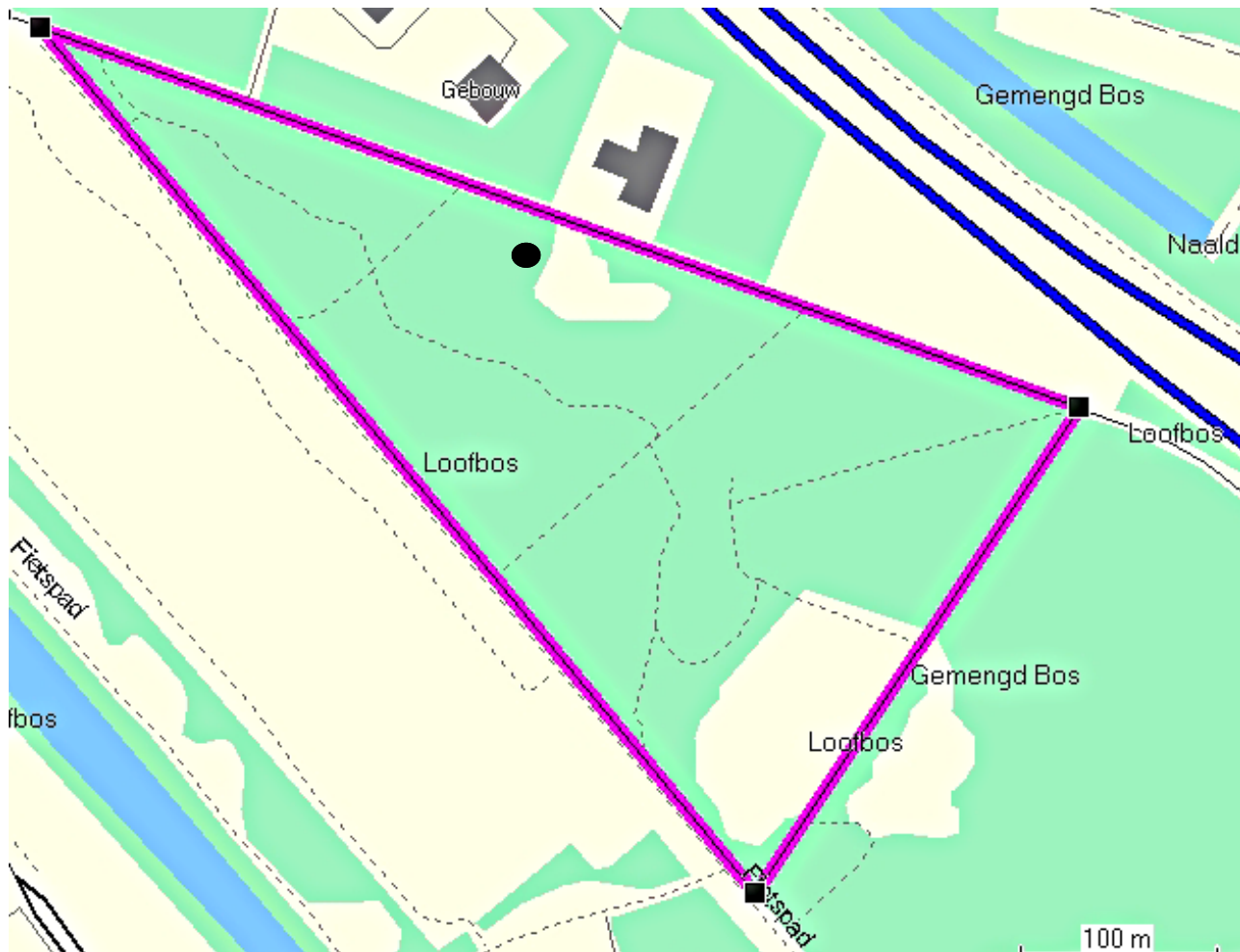
Roodborst (n=07)

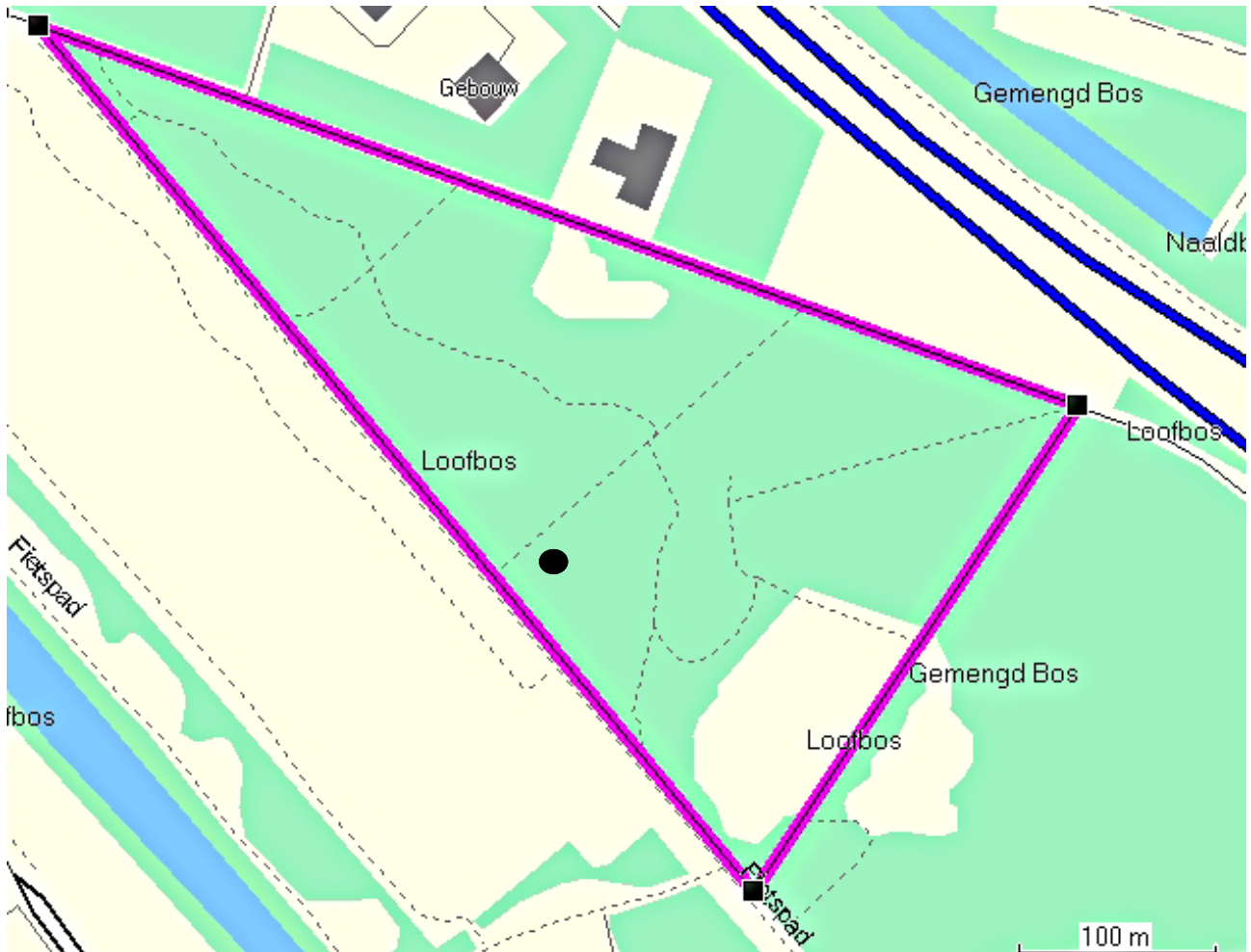
Merel (n=06)

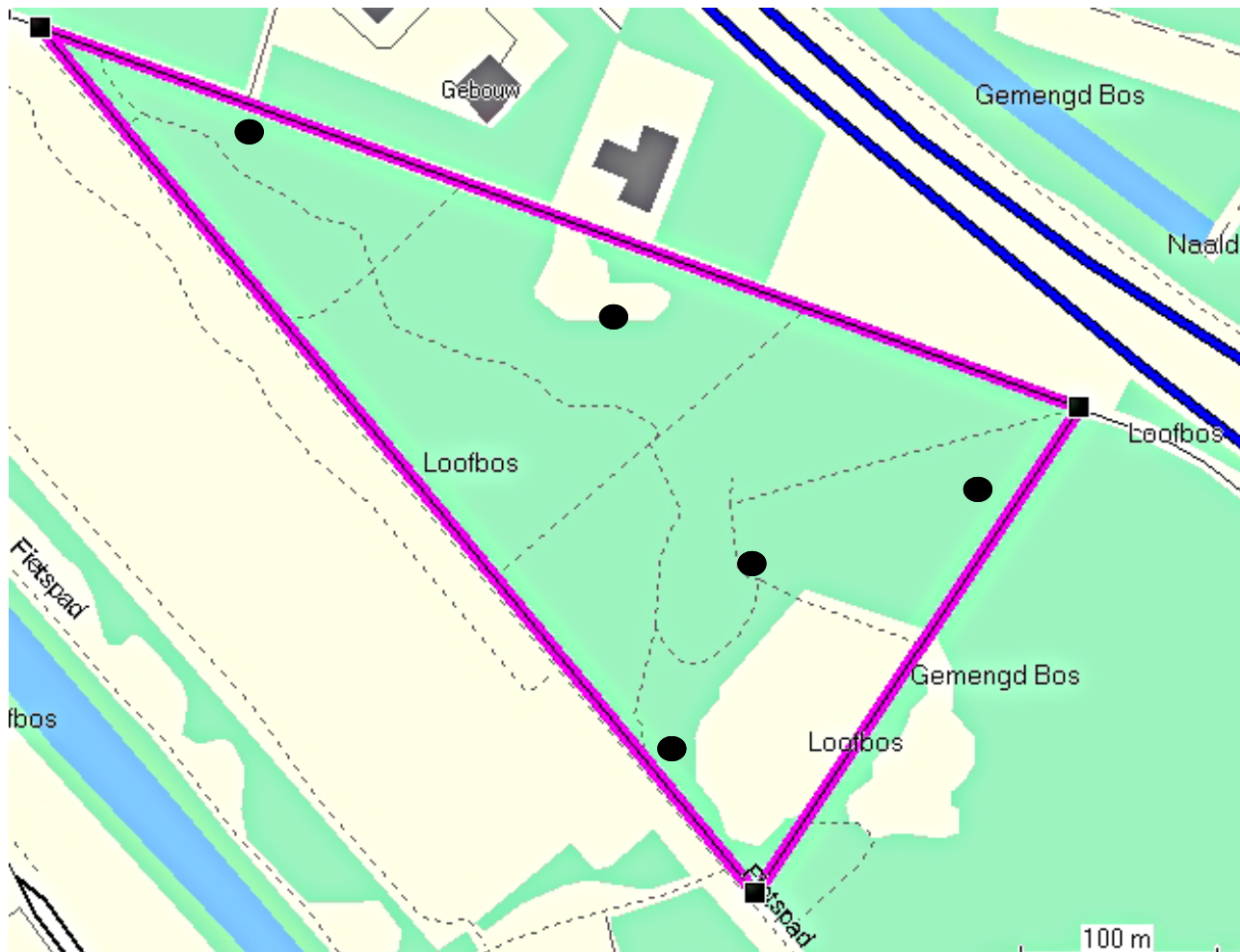
Zanglijster (n=01)

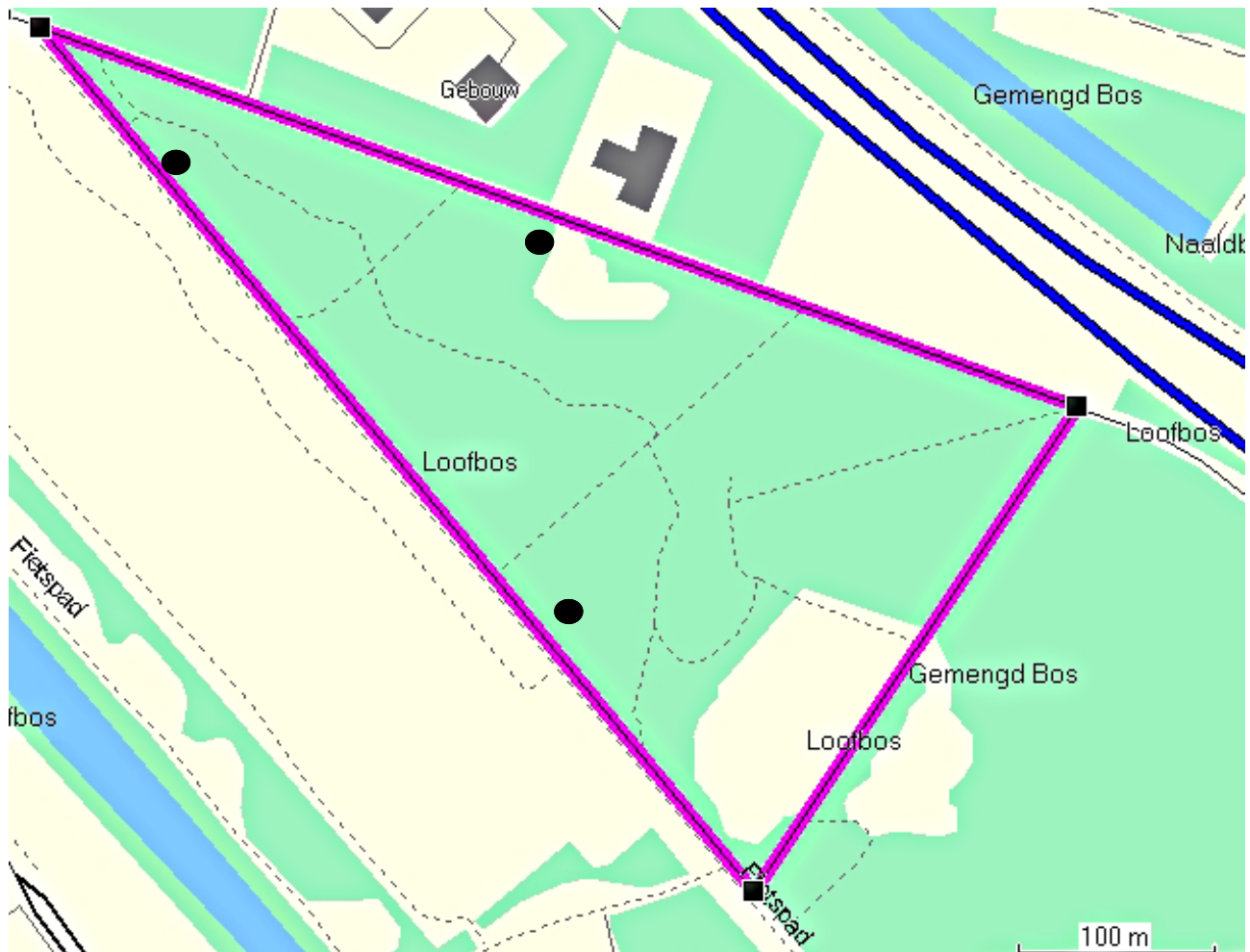
Grote lijster (n=01)

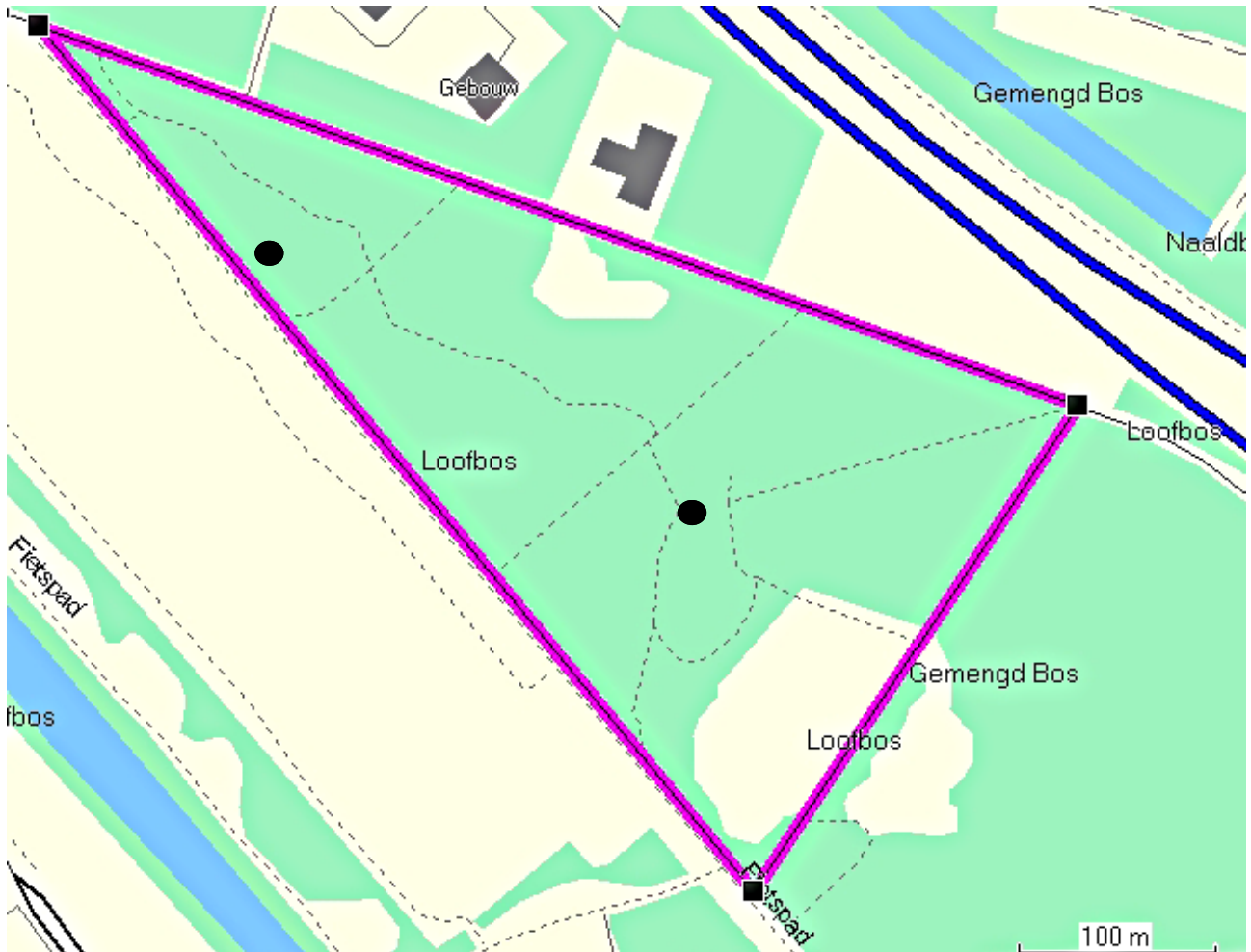
Zwartkop (n=05)

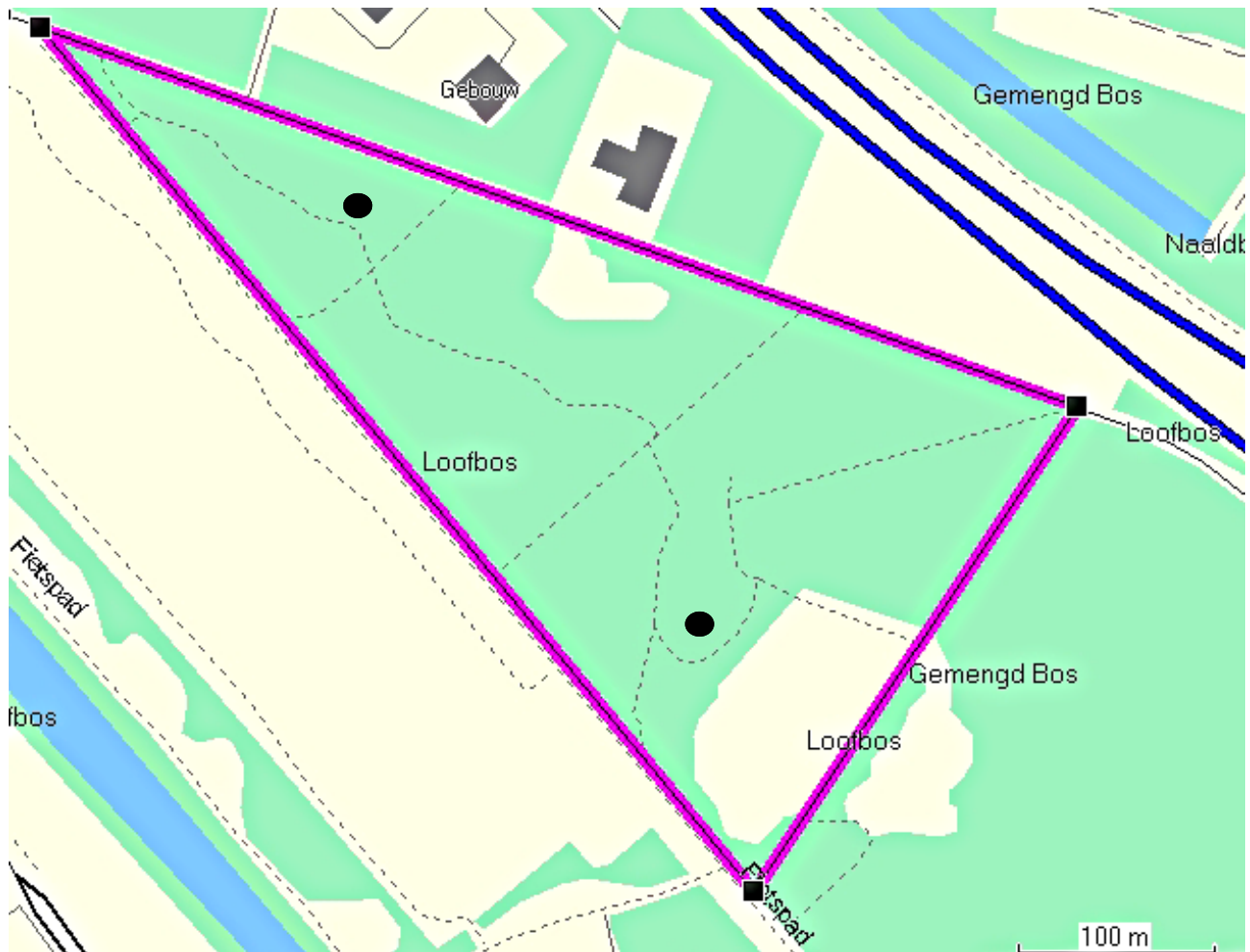
Tjiftjaf (n=03)

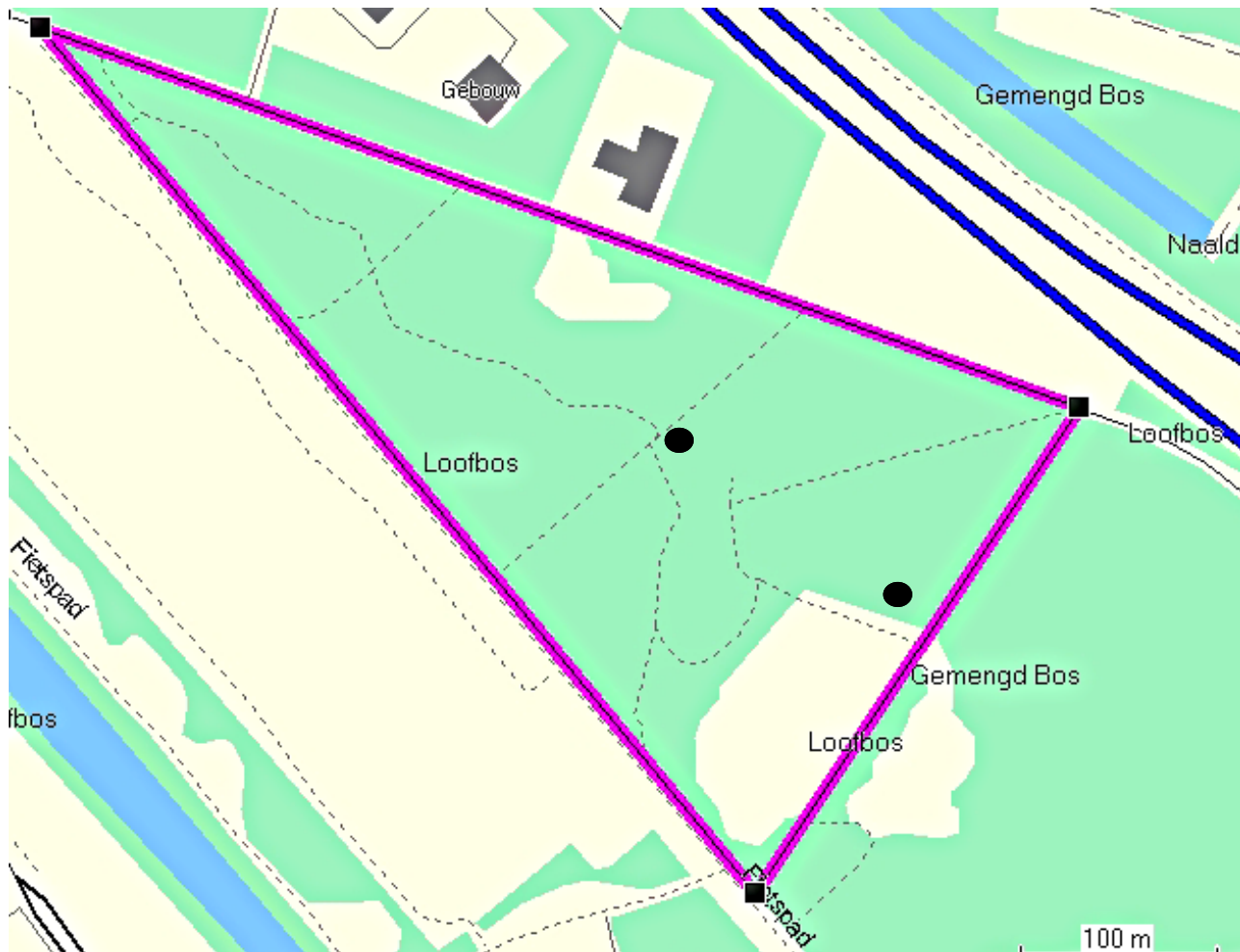
Staartmees (n=02)

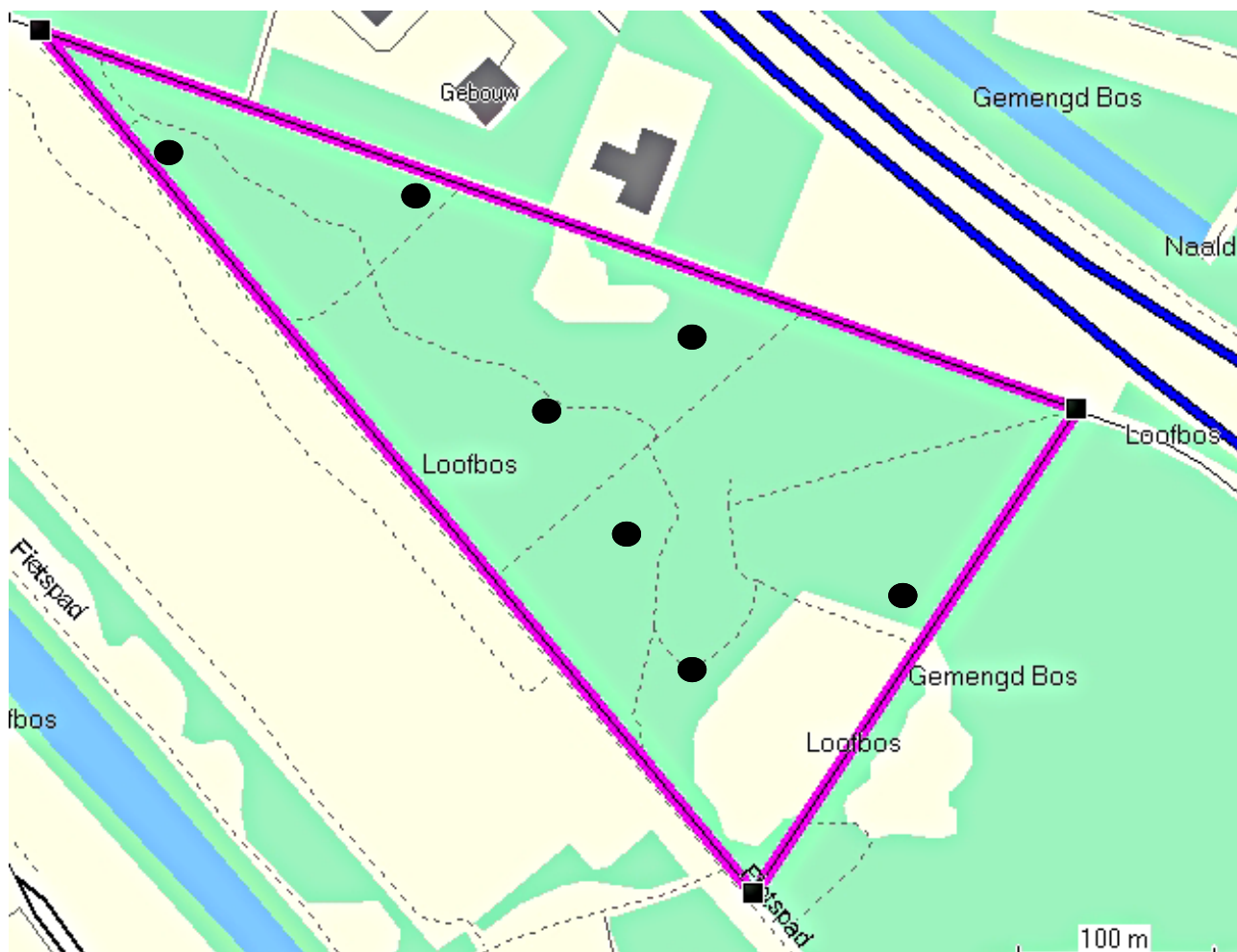
Matkop (n=02)

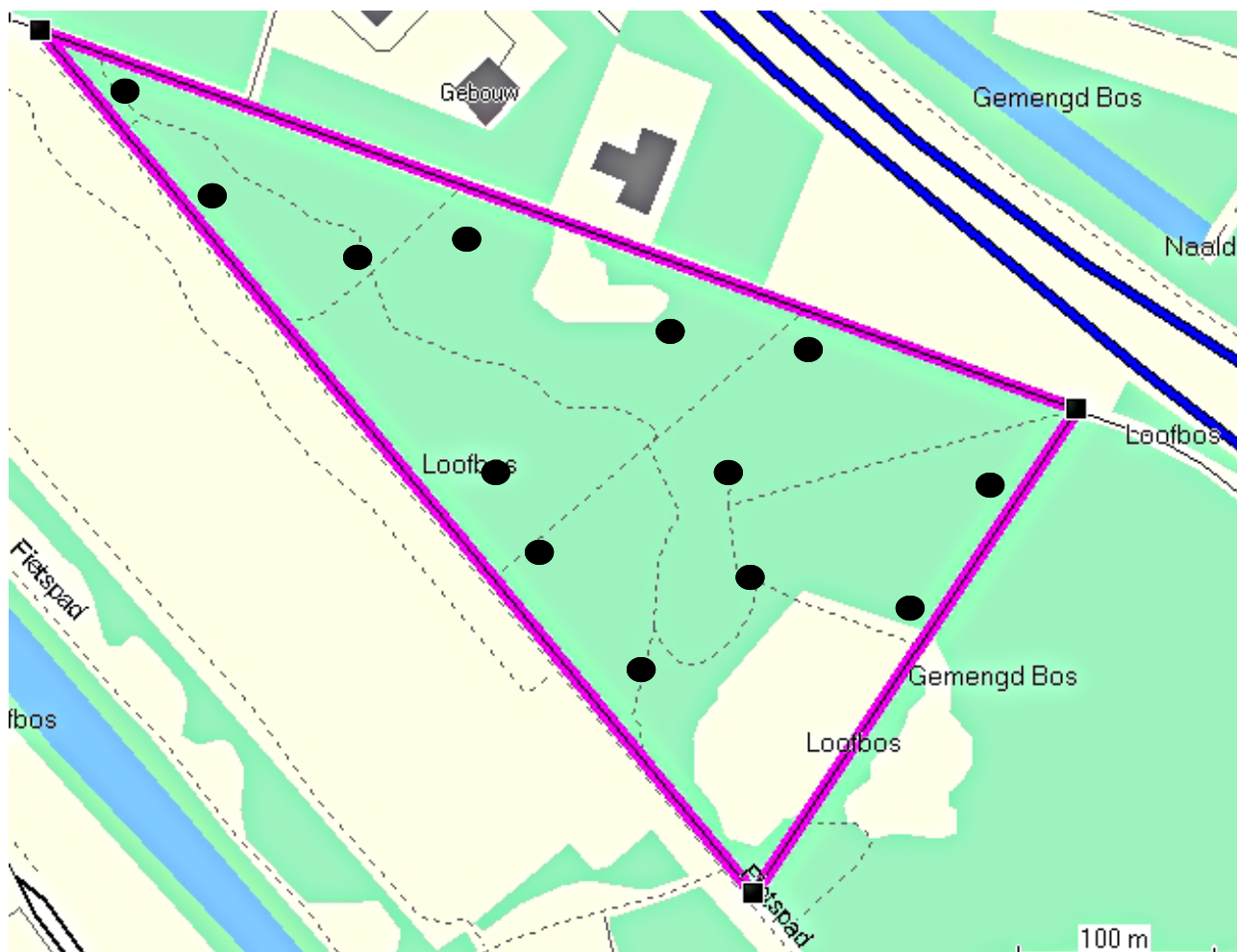
Kuifmees (n=02)

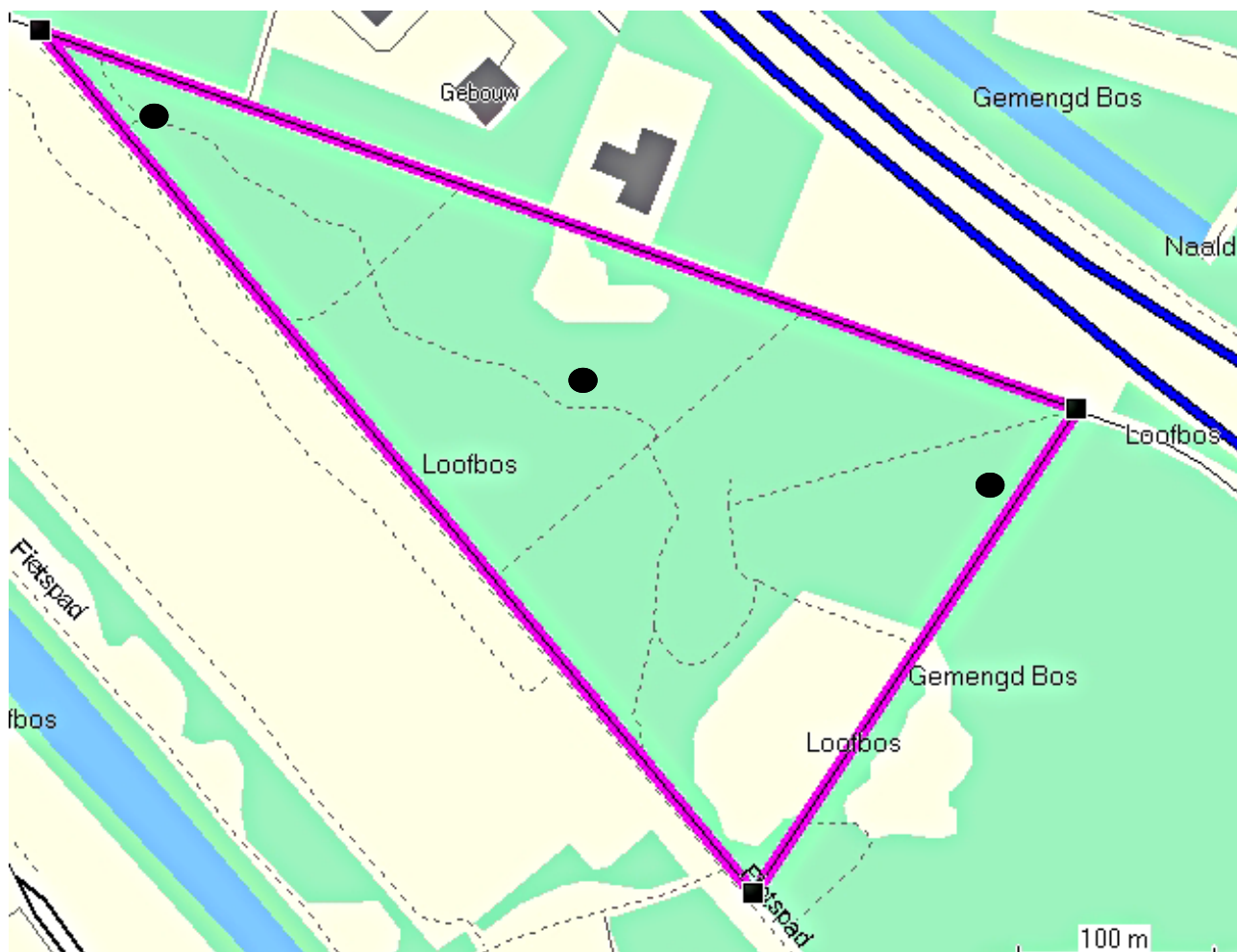
Pimpelmees (n=07)

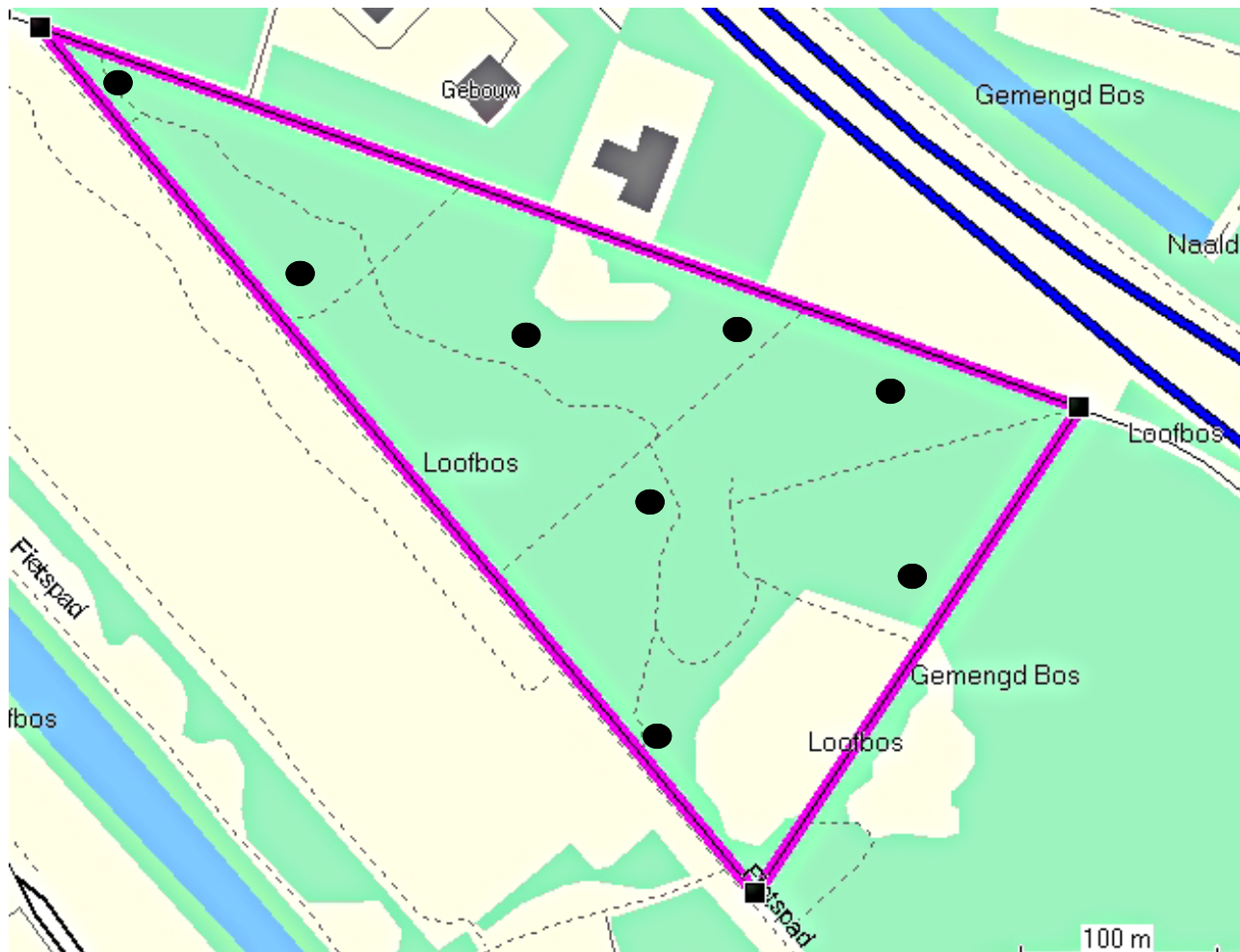
Koolmees (n=13)

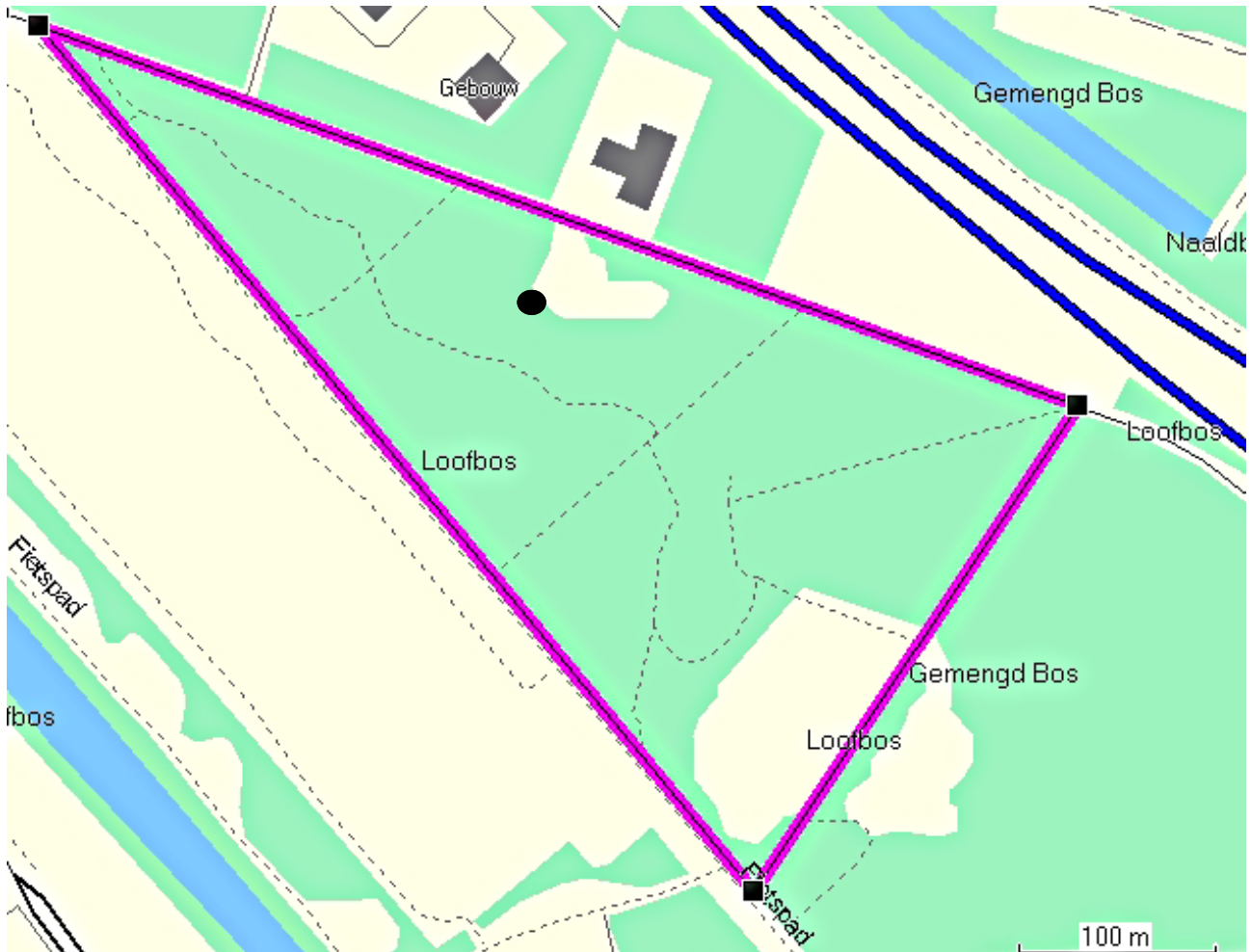
Boomklever (n=03)

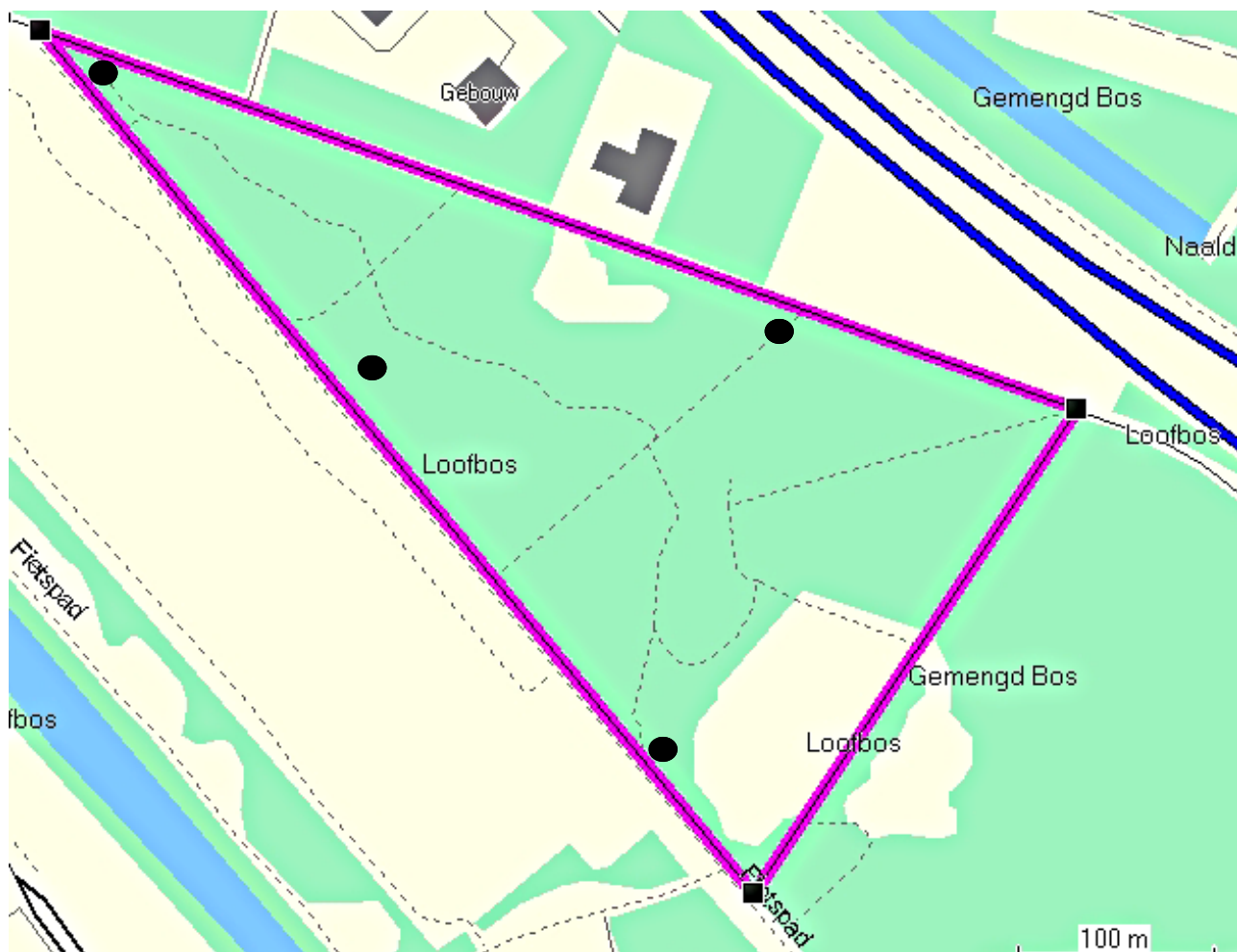
Boomkruiper (n=08)

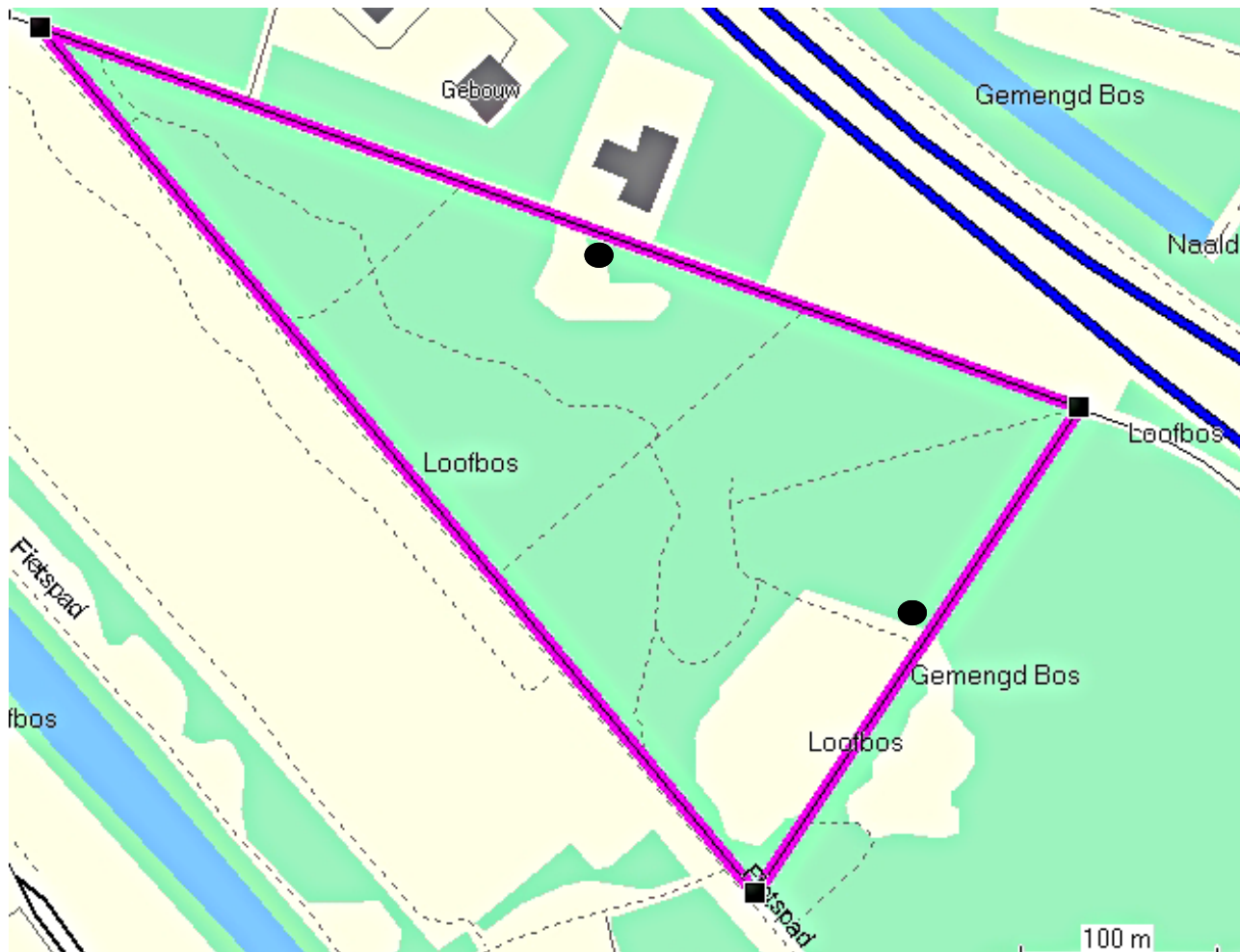
Gaai (n=01)

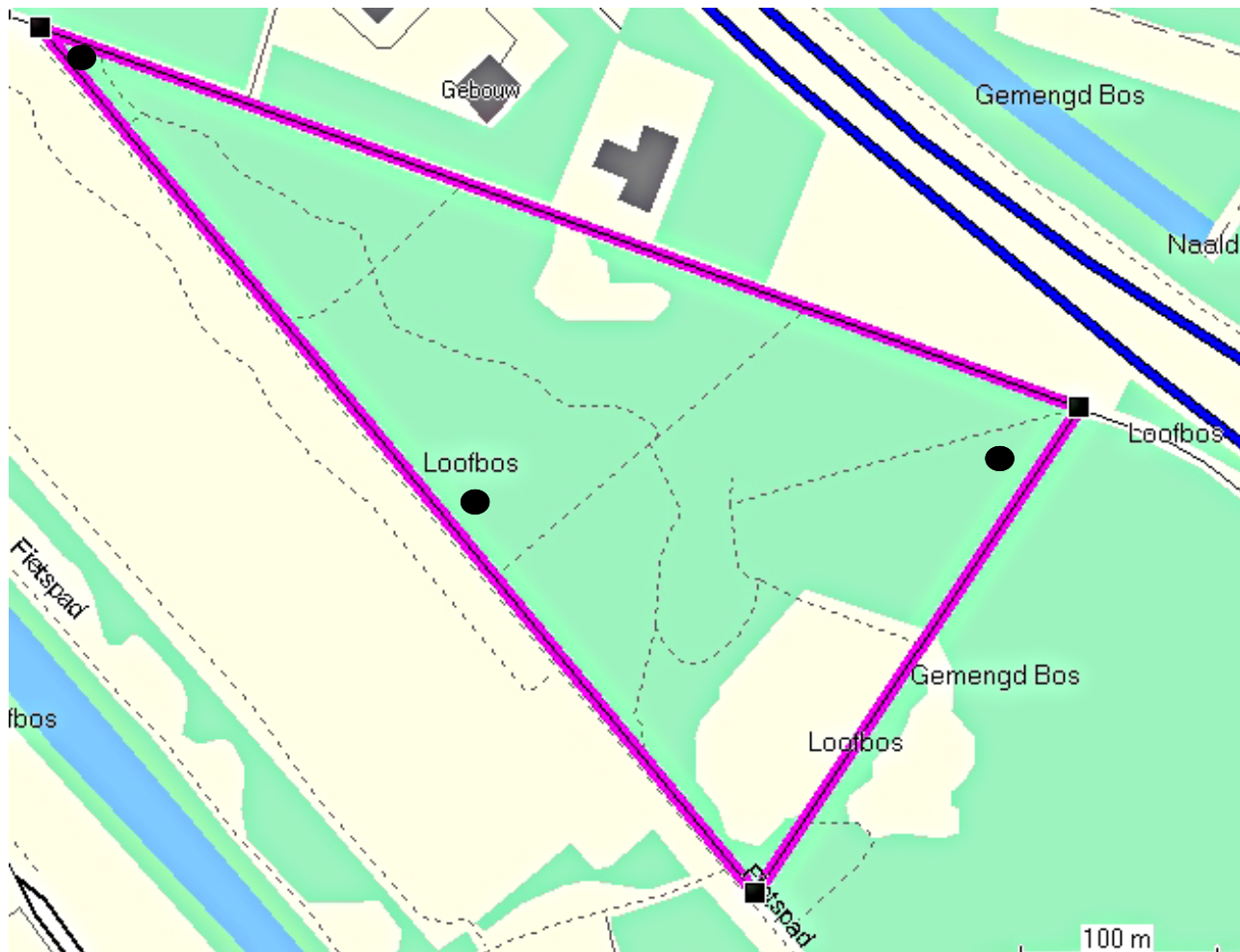
Ekster (n=04)

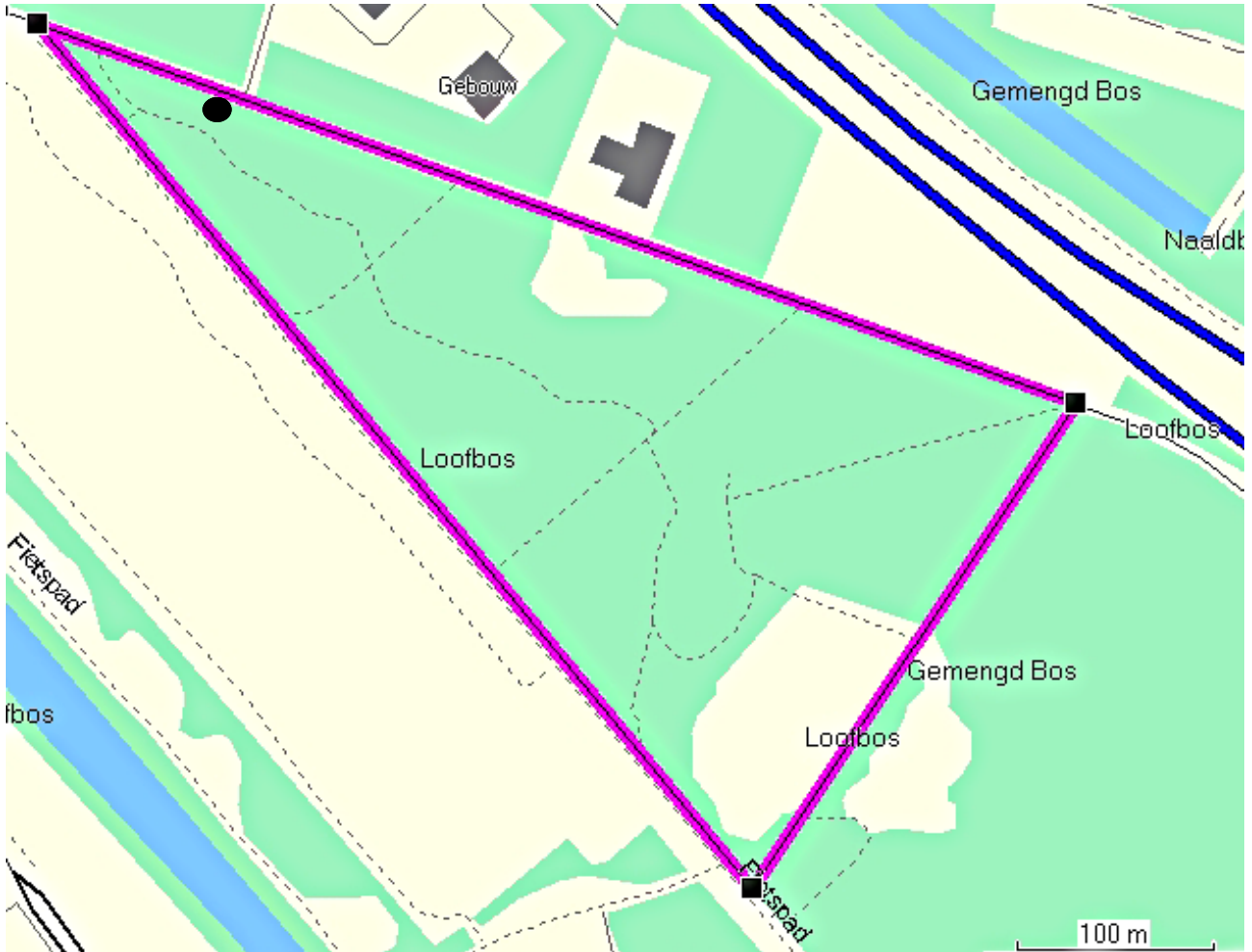
Kauw (n=02)

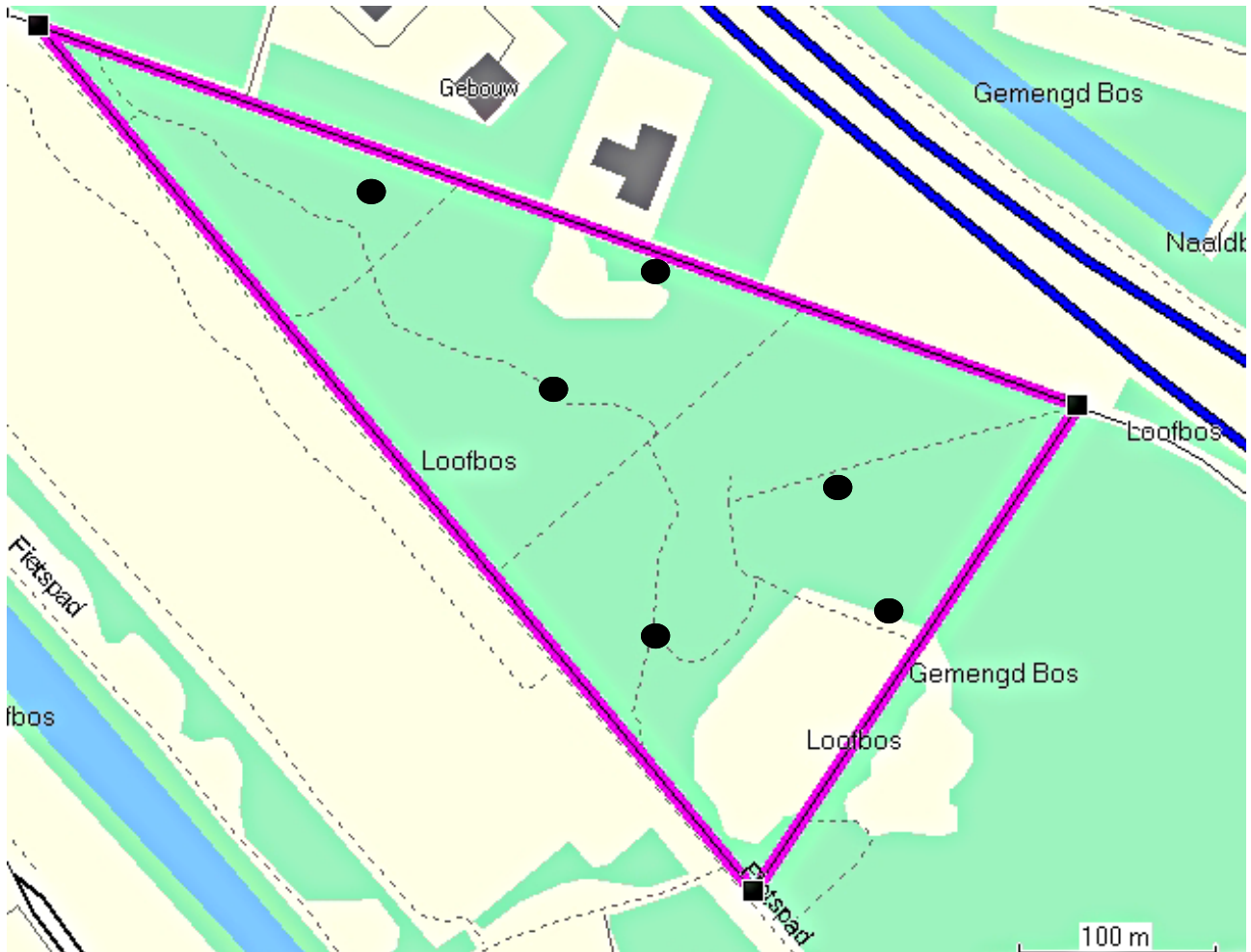
Zwarte kraai (n=03)

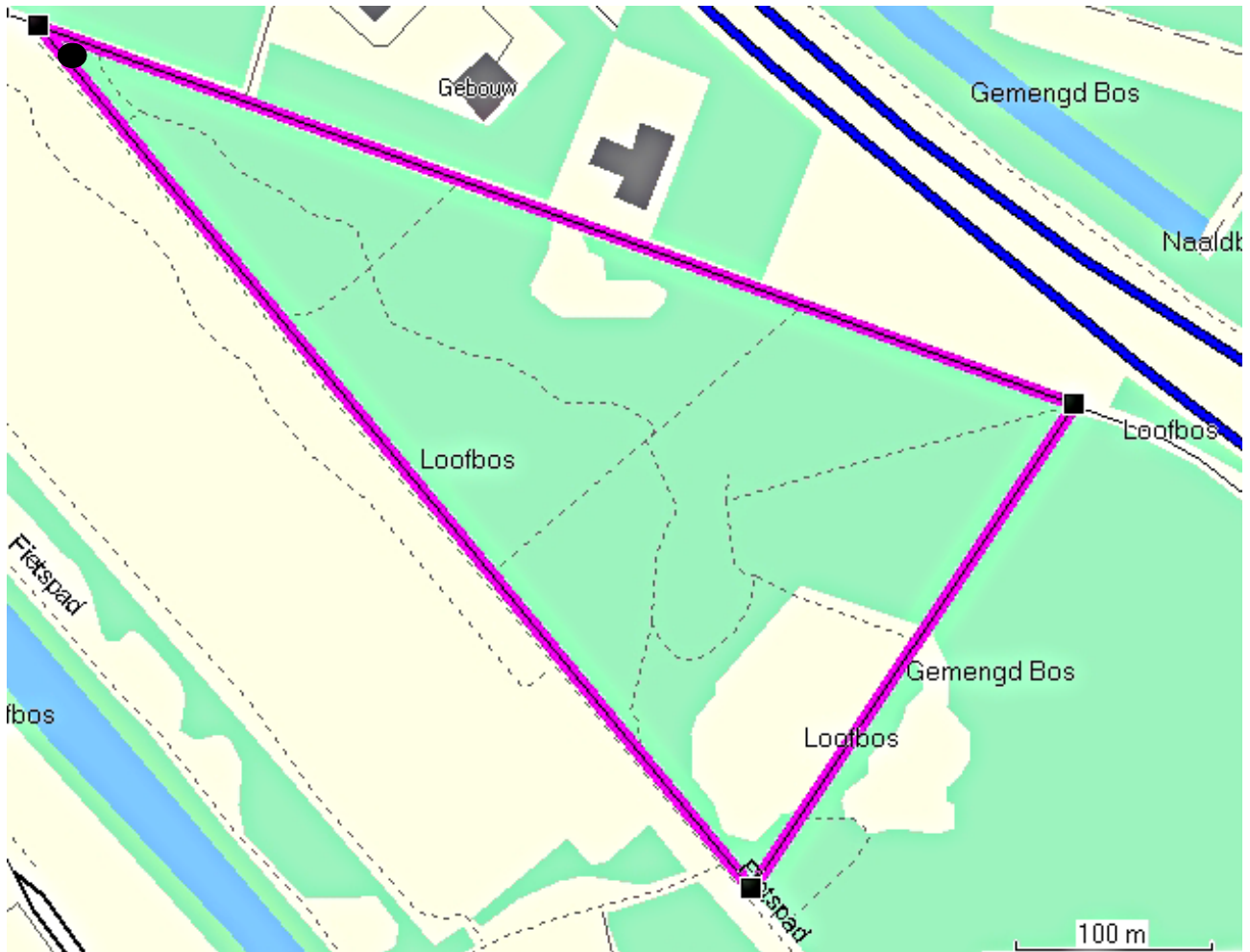
Spreeuw (n=01)

Vink (n=06)

Groenling (n=01)

Soortkaart rode bosmieren

Formica rufa 1t/m7; Formica sanguinea 8t/m18

Coördinaten nesten Formica rufa	Coördinaten nesten Formica sanguinea
001: 156.620 — 385.044	008: 156.785 — 384.850
002: 156.632 — 385.029	009: 156.797 — 384.829
003: 156.659 — 385.022	010: 156.821 — 384.801
004: 156.662 — 384.993	011: 156.837 — 384.779
005: 156.676 — 384.975	012: 156.846 — 384.767
006: 156.711 — 384.937	013: 156.896 — 384.712
007: 156.772 — 384.873	014: 156.962 — 384.636
	015: 156.989 — 384.675
	016: 156.999 — 384.675
	017: 157.008 — 384.699
	018: 157.024 — 384.723

Eekhoorn (n=2)

